

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER TARAFINDAN İSLAM'A DAVET İÇİN
GÖNDERİLEN ELÇİLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Zeynep ŞULUL

**Danışman:
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ**

ŞANLIURFA - 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 115226012 numaralı Zeynep ŞULUL'un hazırladığı "Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/07/ 2013 tarihinde, saat 14.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

11/07/ 2013

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Üye
Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR

Bu tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

19.2.2015

11/07/2013

Prof. Dr. Recep ÇİGDEM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 115226012 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(11/07/2013)

Tezi Hazırlayan Öğrenci
ZEYNEP ŞULUL

İLETİŞİM ADRESİ :
Ertuğrul gazi mah. 334. sok 4/2

Tlf. Kod. (0507) 977 90 96

e-mail : mehmetgumar@hotmail.com

ÖNSÖZ

Çalışmamız İslam'a davete büyük önem veren Hz. Peygamber'in Medine döneminde titizlikle üzerinde durduğu bir husus olan elçilik vazifesini konu edinmektedir.

Dünyada bir takım dinlerin davet ve yayılmaya önem vermediği bilinmektedir. Hinduizm, Konfüçyanizm ve İsrail oğullarının dini olan Musevilik gibi dinler böyledir. İslam ise davet kavramını temel hedef kabul eder, bunun için "Yeryüzünde din yalnız Allah'ın oluncaya kadar..." ayeti, daveti ve mücadeleyi öğütler. Çünkü İslam dini belirli bir bölgeye ve belirli bir topluluğa gönderilmemiş olup, evrensel karaktere sahip bir dindir.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, İslam'ı tebliğe Mekke'de başlamış ve şiddetli bir direnme ile karşılaşmıştır. İslam dinine davet ilk zamanlarda gizli olarak yürütülmekte iken Hz. Peygamber'in çok yakını olan birkaç kişi dışında, davetin ulaştığı kimse yoktu. Daha sonra daha ileri bir merhale olarak akrabalarını İslam'a davet etti. Bunun ardından da tebliği bütün insanlara yöneltti. İslam'ın cihanşümül bir din olduğunu açıkça ifade eden Kur'an ayetlerinin davetçiye attığı önemi ve davetçinin nasıl davranması gerektiğini çok iyi kavrayan Hz. Peygamber'in elçilik vazifesi üzerinde önemle durması da yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden ötürü son derece önemli bir konu haline gelmiş olmaktadır. Biz de bu çalışmamızda elçilik kavramını, Hz. Peygamber'in İslam'a davet için elçi gönderirken nelere dikkat ettiğini, elçide bulunması gereken nitelikleri ve elçilik kavramıyla ilgili birçok detayı, ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

Çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte elçilerin gönderiliş sebebi olan "tebliğ" ve aynı zamanda "davet" kavramı hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Davetle ilgili olan "elçi", "mektup" gibi kavramları da açıklayarak konuya giriş yapmış olduk. Birinci bölümde Mekke ve Medine dönemlerinde İslam'a davet faaliyetlerini inceleyerek Hz. Peygamber'in bu süreci nasıl başlattığı, ne

şekilde hareket ettiği ve neler yaptığı hakkında bilgi vermeye çalıştık. İkinci bölümde ise davet görevini ifa etmeye çalışan sahabilerin bu göreve seçilirken nelere dikkat edilerek seçildiği ve bu sahabilerin kimler olduğunu araştırmaya çalıştık. Üçüncü ve son bölümümüzde de elçilerin Peygamber'den almış oldukları davet mektupları üzerinde durmaya çalıştık.

Çalışmamızda ilk dönem klasik kaynakların yanında Şamile¹ adlı programda yer alan kaynaklardan da yararlanmaya çalıştık. Aynı bilgileri teyid ederken ilk dönem kaynaklardan bir iki tanesini vermeyi kâfi gördük. Bunla beraber konuyla ilgili çağdaş çalışmaları da vermeye çalıştık. Kaynağın geçtiği ilk yerde künyesini tam olarak vererek sonraki tekrarlarda yazarın adını, cilt ve sayfa numaralarını verdik. Birden fazla eserini kullandığımız yazarın hem ismini hem de eserinin ismini vermeyi uygun ve elzem gördük.

Yazar isimlerinin başında bulunan Harf-i Tarifleri ismin ilk geçtiği yerde ve bibliyografyada verdik, diğer yerlerde vermeye gerek görmedik. İmla ve kısaltmalar konusunda *DİA ve Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu*'nu esas aldık.

Araştırmamız boyunca özellikle fikirlerinden ve çalışmalarından istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Kasım ŞULUL ve Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN'a, tez yazımında şahsıma yardımcı olan kardeşim Hasan ŞULUL'a ve desteğinden dolayı eşim Ast. Dr. Mehmet GÜMER'e, konu ve kaynak seçiminden başlayarak çalışmamızın tüm aşamalarında bize yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ'e teşekkür ederim.

Zeynep ŞULUL
ŞANLIURFA-2014

¹Bünyesinde şu an 6688 kitabı barındıran bu programı incelemek, hakkında ayrıntılı bilgi almak için bk. www.shamela.ws

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ	1
1. Davet.....	1
2. Elçi.....	4
3. Mektup	4
1. BÖLÜM	
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE İSLAM'A DAVET	
FAALİYETLERİ	7
1.1. Mekke'de İslam'a Davet Faaliyetleri.....	9
1.2. Medine'de İslam'a Davet Faaliyetleri.....	14
2. BÖLÜM	
İSLAM'A DAVET İÇİN GÖNDERİLEN ELÇİLER.....	22
2.1. Amr b Ümeyye ed-Damr	25
2.2. Dihye b Halife el-Kelbi	30
2.3. Hâtıb b Ebu Beltea.....	32
2.4. Abdullah b Huzafe es-Sehmi.....	35
2.5. Şücâ' b Vehb el-Esedî.....	37
2.6. Âlâ b Abdullah el-Hadramî	39
2.7. Muhacir b Ümeyye el-Mahzumi.....	40
3. BÖLÜM	
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE İSLAM'A DAVET İÇİN YAZILAN	
MEKTUPLAR VE DİZLOMASİ FAALİYETLERİ	43
3.1.İslam'a Davet İçin Yazılan Mektuplar	43
3.1.1. Necaşi'ye Gönderilen Davet Mektubu	43
3.1.2. Resulullah'ın Hirakl'e Davet Mektubu	46

3.1.3. Rasulullah'ın Mukavkıs'a Davet Mektubu	52
3.1.4. Resulullah'ın Kisra'ya Davet Mektubu	57
3.1.5. Resulullah'ın Haris b Ebi Şemhir'e Da'vet Mektubu	60
3.1.6. Resulullah'ın Hevze b Ali' ye Davet Mektubu	62
4. BÖLÜM	
İSLAM'A DA'VET İÇİN GÖNDERİLEN MEKTUPLAR HAKKINDA	
GENEL BİR BAKIŞ	65
4.1. Mektupların Konuları	65
4.2. Mektupların Gönderiliş Amacı	66
4.3. Mektuplardaki İfade Şekilleri	66
4.3.1. Besmele Lafzı	66
4.3.2. Hitab Şekli	66
4.3.3. Mektuplara Başlama Şekli	67
SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA.....	70

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: (ibn) oğlu
b.k.	: bakımız
Bint	: kızı
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
d.t.	: doğum tarihi
H.	: hicri
H.z.	: hazreti
(r)	: radiyallahu' anh
S	: sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahualeyhi ve sellem
Ter.	: tercüme
Thk.	: tahkik eden
v.	: varak
y.y	: basım yeri yok
y.t	: yayın tarihi yok

ÖZET

İSLAM'A DAVETTE ELÇİLİK

Çalışmanın konusu, Hz. Muhammed'in İslam'a davet için komşu devletlere ve civar kabilelere gönderdiği mektupları incelemektir.

Hz. Peygamber'in gönderdiği mektupların tespit edilerek toplu halde ele alınması amaçlanmıştır.

Araştırma sonunda, Hz. Peygamber'in Hudeybiye antlaşmasından sonra İslam'a davet için komşu devletlere ve civar kabilelere elçiler gönderdiği belirlenmiştir. Bizans İmparatoru Heraklius'a, İran İmparatoru Kisra'ya, Mısır Kralı Mukavkis'a ve diğer bazı devlet başkanı ve kabile reislerine elçiler aracılığı ile mektuplar gönderdiği tespit edilmiştir. Bu mektupların edebi ve dini içerik yönünden önemli oldukları vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in mektuplarda, sosyo-pskolojik faktörleri dikkate aldığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Tebliğ, Elçi, Mektup, Devlet Başkanı

ABSTRACT

INVITATION TO ISLAM VIA ENVOYS

This study examines the letters of the prophet Muhammed to the Heads of States and chiefs of Tribes. It aims to find out the letters of the prophet and examine them in detail.

The research has revealed that following the agreement of Hdaybiya with the polytheists off Mecca, the prophet Muhammed sent envoys to the Heads of States and the chiefs of the tribes in order to invite them to Islam. It has further disclosed that he sent envoys whit letters to Heraclius, the Caesar of Byzantium, Khosrau of Persia, Muqawqis, the ruler of Egypt along with others. It has underlined that these letters are very important in terms of literary and religious content. In addition, it has been stressed that the prophet took into account the socio-psychological factors in the letters.

Keywords: The Propet Muhammed, tabliġ(conveyance), envoy letter, head of state

GİRİŞ

Çalışmamızda İslam'a davet kavramı ve davetin önemi üzerinde durmaya çalışacağız ve bu kavramla ilintili olan temel üç kavramı açıklayarak konunun daha anlaşılır olacağını düşünüyoruz. Bu kavramlar başta davet sonra elçi ve en sonunda da mektup veya mektuplar olacaktır.

1. Davet

Bütün insanlığa gönderilmiş bir “Resûl” olan Peygamber Efendimiz, Hudeybiye Muahedesi'nden sonra, uzak-yakın ulaşabildiği bütün ülkeleri İslâm'a davete başladı. Zira ilâhî emir bu yönde idi: “ (Resûlüm!) De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim...”²

Kelime olarak davet “da've” fiilinden masdar olup, davet etti, nida etti, gelmesini istedi, çağırdı, sevk etti, dua veya bedduada bulundu anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ise de'â kelimesi yardım ve mağfiret dilemek, dua etmek, yalvarmak, ibadet etmek, bir işe teşvik etmek, yardım dilemek gibi anlamlara gelir.³

Resulullah'ın şahsında Müslümanlara ve beşere hitap eden Kur'an-ı Kerim'de Allah ve İslam'a davet emri, “ud'u” emrinden farklı olarak “enzir”, “belliğ” ve “zekkir” gibi farklı kalıplarla da verilmiştir. Hz. Peygamber'in ilk kez “Ya eyyuhe'l-muddessiru kum feenzir”⁴ emriyle davete başladığı “ve enzir 'aşireteke'l-akrabine”⁵ hitabıyla da davetini açıkladığı bilinmektedir.

² el-A'râf 7/158.

³ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfi, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1994, c. XVII, s. 281-288.

⁴ Müddessir 74/1-2.

⁵ Şuara 26/214.

Hız. Peygamber'in davetin iki temel unsuru olması açısından Kur'an-ı Kerim'deki vasfı "Müjdeleyici" ve "Korkutucudur". "Biz seni bir müjdeci, bir korkutucu olmaktan başka bir sıfatla göndermedik."⁶ "Ey Peygamber, biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeci, bir korkutucu ve Allah' a, O'nun emri ile bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik."⁷ Söz konusu ayetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed, Allah tarafından insanlara gönderilmiş bir davetçidir.

Peki, davetçinin bu görevini ifa edeceği muhatapları kimlerdir sorusu akla gelmektedir. "Şu Kur'an bana, sizi de sizden sonra gelecek olanları da inzar etmem için vahyolundu."⁸ Ayeti, Müslüman-kâfir farkı gözetmeksizin herkesi inzara muhatap göstermektedir. O halde muannid, musırr kâfire olduğu kadar, inanan, Allah'tan korkanlara da İslam daveti sunulmalıdır. İnzar onlara da yönelik olmalıdır.⁹ "Sen ancak gaibane Rabbinden korkmakta olanları, namazı dosdoğru kılanları sakındıracaksın."¹⁰ Ayetinden, namazı dosdoğru kılan, samimi, ihlâslı Müslümanın bile inzara konu yapıldığını anlamaktayız.

Kur'an-ı Kerim davetin duyurulamayacağı kimselerden de haber verir. Neml Suresi'nde Resulullah'a ölümlere ve arkasını dönüp kaçan sağırlara davetini duyuramayacağı, körleri sapıklıklarından çekip hidayete erdiremeyeceği, Allah'ın ayetlerine iman eden kimselerden başkasına söz dinletemeyeceğinden bahsedilir.¹¹

Kur'an-ı Kerim'de daveti kesin bir ifade ile emretmekle birlikte bu davetin kime yapılacağına işaret edecek mefulü zikretmeyen ayetler de mevcuttur.¹² Bu durum aslında hitabın umumi oluşuna işaret etmektedir.¹³ Mefulün zikredilmemesiyle umumilik belirten ayetin kapsamına müşrikler, ehl-i kitab, münafıklar ve Müslümanlar, kısacası bütün insanlar girmektedir.¹⁴

⁶ Furkan 25/56.

⁷ Ahzab 33/45-46.

⁸ En'am 6/19.

⁹ Ahmet Önkal, *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 19.bsm, Konya 2012, s. 25.

¹⁰ Fatır 35/18.

¹¹ Neml 27/80-81.

¹² Örn. Bk. Maide 5/67; Nahl 16/125.

¹³ Alusi, *Tefsir*, Beyrut, Daru'l-Fikr Neşri, 1353, c. XIV, s. 254.

¹⁴ Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'de Davet Metodu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Daktilo edilmiş nüsha), Ankara 1979, s. 69.

A'raf suresinin 156. ayeti, Resulullah'ın vasıflarını şöyle belirtir. O, nebidir, ümmidir, marufu emreder, münkerden sakındırır. Burada "Emri bi'l-maruf ve nehyi 'ani'l-münker", insanları hakka çağırmayı, davetçilik ve mübelliğlik yerini tutmaktadır.¹⁵ Kur'an-ı Kerim "Emri bi'l-maruf ve nehyi 'ani'l-münker"i yapmamayı küfürle denk tutmuştur ve terki söz konusu olduğunda laneti gerekli kılmıştır. Bunun içindir ki iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak her Müslüman'ın mükellef olduğu bir görevdir. Birçok hadis de aslında "Sizden hayra çağırın bir topluluk bulunsun." ayetini tefsir etmektedir.¹⁶

İslam'a davet kavramını anlamak için birçoğumuzun bildiği "Din nasihattir"¹⁷ hadisinden yola çıkarak nasihat kavramının da davetin bir parçası olduğunu izah etmek istiyoruz. Nasihat, kök manası itibariyle sadece "öğüt vermek" anlamına gelmez. Aslında nasihatın kök anlamı samimi olmaktır ve bunun gereği olarak yeri geldiğinde öğüt vermek, nasihatın sadece bir bölümünü oluşturur.¹⁸ İslam daveti ile doğrudan alakalı olan "nasihatın" şumulünü gördükten sonra bu görüşü teyit eden "Bir kimse kardeşinden nasihat talep ederse o ona nasihat etsin." hadisini de açıklamış oluruz.¹⁹

İlgili eserlerden yaptığımız birkaç iktibasla bu kavramı bitirmiş olacağız. "Müslümanlar, içinde buldukları şu durumda öncelikle kendi aralarında yapmaları gerekli davet mesuliyetini idrak ederek, evvela kendi nefislerini ıslah etmeliler, davet önce kendi saflarında yayılmalıdır. Ta ki onların dünya ve ukba işleri doğruya uysun; İslam'ın manası, ahlak ve fitratı onların yaşayışlarında vücut bulsun ve bütün bunlardan onlar için diğer ümmetleri Allah'ın dinine çağırın açık bir lisan doğsun; onların hayatlarından bu ümmetlerin önüne zulmet dalgaları arasında, bozuk ve sapık mezhep ve fikirlerin karmaşıklığında İslam'ın nurunu açıveren pasparlak, aydınlatıcı bir hat, bir yol tecelli ediversin. Onlar bu merhaleyi kat edip de İslam dinini hayatlarında ve yaşayışlarında tatbik ettikleri zaman, başkalarını ve çevreyi davetin vakti gelmiştir. Bilmeliyiz ki, Müslümanların bizzat nefislerini ıslah etmeleri,

¹⁵ Önkal, s. 25.

¹⁶ Al-i İmran 3/104.

¹⁷ İbnu'l-Arabî, Ebubekr Muhammed b. Abdillâh el- Maliki, *'Aridatu'l- Ahzevi bi-Şerhi Sahih-i Tirmizi*, y.y, ts., c. I-XIII, s. 102-103.

¹⁸ Önkal, s. 30.

¹⁹ Buhari, *İman* 42.

başkalarını İslam'a davetin önemli bir bölümünü teşkil eder. Zira insanlar, daima ittiba etmek üzere örnek bir yaşayış ve ahlak ararlar.”²⁰

2. Elçi

Bir devleti başka bir devlette temsil eden kimse, sefir, bir kişiye veya bir topluluğa haber ulaştırın kişi, peygamber, peygamberlere gelen vahiy meleği anlamlarına gelir. Elçi kelimesi siyerde ve devletler hukukunda diplomat, temsilci, sefir anlamlarına gelmektedir. Ayrıca kelime, hükümdar, başbuğ, ulak, tebliğci, nâib, nakîb, davetçi, mürşid, vekil gibi manalarda da kullanılmıştır. Siyerde, İslâm'ın ilk devirlerinde Arap kabilelerinin kendilerini temsilen Hz. Peygamber'e gönderdikleri kişilere ve heyetlere de elçi denilmiştir.

3. Mektup

Yüce Allah'ın, Kuran-ı Kerim'de “Âlemlere Rahmet” olduğunu bildirdiği Peygamber Efendimiz (sav), kendisine bu şerefli görev vahyedildiği ilk andan yaşamını yitirdiği ana kadar Rabbimizin dinini tebliğ etmiştir. Hz. Peygamber(sav)'in bu tebliğleri sırasında izlediği yöntemlerden en etkili olanlardan biri ise şüphesiz çeşitli ülkelerin hükümdarlarına yolladığı mektuplar olmuştur. Bu mektuplardaki hikmetli, etkileyici ve ılımlı üslup, pek çok kişinin hak din İslam'ı tanıyıp kabul etmelerine vesile olmuştur. Kuşkusuz Peygamberimiz (sav)'in tebliğindeki bu hikmetli üslup tüm Müslümanlar için bir örnektir. Bu mektupların en meşhurları, altı veya sekiz tanedir. Resulullah her bir mektubu, güzîde sahabelerinden birine vererek yollamıştır.

Resulullah, bir peygamber olarak kendisine bildirilen vahyin ışığında Arab'ı ve Acem'i İslam'a davet etmiş ve cihan sulhunu sağlamak için bütün insanları Kelime-i Tevhid etrafında birleştirmenin yollarını aramıştır. Bunun için Medine'ye hicret edip İslam'ı bir devlet halinde teşkilatlandırdıktan sonra Ceziretü'l-Arab'da dağılmış bir şekilde bulunan kuvvetleri bir araya toplayarak tek bir merkeze bağlamış, düzenli ve sağlam bir idare teşkil etmiştir. Mevcut durumu güçlendirmek amacıyla olan Hz. Peygamber Acem beldelerine, Bizans'a, Yemen'e, Habeşistan'a,

²⁰ Ahmed Faiz, *Tariku'd-Da've*, Beyrut 1978, c. I, s. 182-183.

Irak'a, Suriye'ye, Mısır ve Filistin'e kadar bütün civar beldelerine mektuplar göndermiştir.²¹

Hız. Muhammed'in yazmış olduğu mektuplarında veya şifahi konuşmalarında her kavme mizacına uygun şekilde hitap ettiği bilinmektedir. Kaba ve haşin olanlara daha sert, kültür seviyesi yüksek, daha anlayışlı ve medeni sayılabilecek toplumlara hitabı ise daha yumuşaktı.²²

O, Arap kabilelerine kendi lügat ve lehçeleri ile hitab ederdi. En fasih lügatle ne kadar belîğ konuşabiliyorsa, en garib lügatla da o kadar fasih konuşabilirdi. Çünkü Allah onu siyaha ve beyaza daha açık bir ifade ile dünyadaki her çeşit insana elçi olarak göndermiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir : “Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik ki,(emrolunduklarını) onlara apaçık anlatsın.”²³ Allah Onu bütün insanlara peygamber olarak gönderdiğine göre dünyadaki bütün insanların konuştuıkları dili bilmesi, risaletinin bir gereği idi ve bu durum, Resulullah'ın mucizelerinden sayılır.²⁴

Askeri, Ali b. Ebi Talib'den şöyle rivayet eder: “ Dedi ki, ya Resulullah, biz aynı ecdadın çocuklarıyız, aynı beldede yetiştik. Sen, bizim pek çoğunu bilmediğimiz Arab lisanı ile konuşuyorsun” dedi. O, “ Allah beni terbiye etti ve terbiyemi en güzel bir şekilde yaptı” diye buyurmuştur.²⁵ Dahlan söz konusu hadisi, “Allah, Hız. Peygamber'e nefse hâkimiyeti öğretmiştir. Gerek zahir ve gerekse batın en güzel ahlak üzere yetiştirmiştir. Bütün kavimlerin lisanını mükemmel bir şekilde konuşma melekesi ihsan etmiştir. Bundandır ki gönderilen mektuplar gönderildikleri kavmin lehçesine en uygun şekilde yazdırılmıştır.” şeklinde yorumlamaktadır.²⁶

İslam tarihçileri tarafından yapılan araştırmalara göre Hız. Peygamber'in musalahalarından ve mektuplarından günümüze kadar ulaşan siyasi vesikaların aslı iki veya üçtür. Şöyle ki Hız. Ömer, hilafeti vaktinde bütün muahedeleri ve siyasi vesikaları muhafaza amacıyla bir sandıkta saklamıştır. Ancak H.82/M.701 yılında

²¹ Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Halid, *Tarihu'r-Rusül ve'l-Müluk*, Kahire, 1357/1939, c. II, s. 288.

²² Dahlan, *es-Siretü'l-Muhammediyye*, Beyrut 1984, c. II, s. 179.

²³ İbrahim, 14/4.

²⁴ Dahlan, c. II, s. 181.

²⁵ Muhammed el-Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerhu Camii's-Sağir*, Mısır 1356, c. I, s. 224, no:310.

²⁶ Dahlan, c. II, s. 182.

meydana gelen Cemacim Vakası'nda divan yandığı zaman bahsi geçen sandık da yanmıştır. Böylece günümüze ulaşan vesika sayısı çok azdır.

M. Hamidullah'ın nakline göre günümüze ulaşan vesikalardan birincisi, Resulullah'ın Mukavkıs'a yazmış olduğu mektuptur. Bu mektubun aslı Fransız müsteşrik M. Bathelemy tarafından Mısır'da Ahmim yakınlarında bir kilisede bulunmuştur.²⁷ Mezkûr mektup, Sultan Abdülmecid (1839-1861) tarafından satın alınmış ve o zamandan beri İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. İkinci mektup, Münzir b. Sava'ya gönderilen mektuptur. Bu mektubun bir sureti Alman müsteşrik Fleicher tarafından neşredilmiştir.²⁸ Üçüncü mektup ise Necaşi'ye gönderilen mektuptur. Bu mektup da İngiliz müsteşrik Dunlop tarafından neşredilmiştir. Her ne kadar mektupların ve siyasi vesikaların asılları zayi olmuşsa da onları, hadis ravileri ve İslam tarihçileri sağlam bir şekilde aslına uygun olarak muhafaza etmişlerdir.²⁹

²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ-M.Said Mutlu, İstanbul, 1969, c.I, 208.

²⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 266.

²⁹ Hamidullah, Muhammed, *el-Vesaike's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Raşıde*, Beyrut, 1389/1969, s.145.

1. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE İSLAM'A DAVET FAALİYETLERİ

İslami davet için kişinin bünyesinde taşıması gereken unsurlar vardır. Sabır, azim, irade, şefkat, ümit ve istikamet, tevazu ve vakar gibi ruhi olgunluklar, tebliğe konu olan esaslara vukufiyet, muhatabın psikolojik ve sosyolojik durumunu iyi bilmek, ikna kabiliyetine sahip olmak, konuştuğunda muhataplarına açık deliller sunabilecek ilmi bir seviyeye sahip olma gibi özellikler davetin tesirli olması açısından son derece önemli özelliklerdir. Böyle meşakkatli ve mukaddes bir vazifeye önceden ruhen, ilmen, bedenlen ve maddeten hazır olmak gerekir.³⁰ Resulullah'ı davete hazırlayan ve devamlı O'na yön veren, muhakkak ki Cenab-ı Hak idi. Ta en başından O, Resullerini kavminin şereflipleri arasından özellikle seçmiştir. Çünkü Arap toplumu nesebe ziyadesiyle düşkün bir toplum yapısına sahipti. Böylece risaleti ve bu mukaddes daveti inkâra hemen hazır olan söz konusu toplumun Peygamber'in nesebini bahane ederek davete zarar vermeleri engellenmiş olunuyordu. Zaten Cenab-ı Hakkın sünneti, peygamberlerini kavimlerinin saygı değer ve nesepçe üstün olanlarından seçmektir.³¹ Bizzat Hz. Peygamber Hz. Âdem'den itibaren kendisine gelinceye kadar çok kere en hayırlı kabile, en hayırlı sülale, en hayırlı aileden nesebinin teşkil olmasıyla iftihar etmiştir.³²

Hz. Peygamber'in hayatı dikkatle incelendiğinde yetim ve öksüz kalması, sütanneye verilmesinden ötürü birkaç senesini Kureyş'ten uzak bir yerde geçirmesi, onu büyüten dedesinden mahrum kalması gibi tesadüf olmayan hayat örgüsü aslında O'nu davete hazırlayan bir süreci işaret etmekteydi. Allah anne ve babasının terbiyesinde büyüdüğünde onların yönlendirmesiyle böyle bir davaya kalkıştığını iddia ve itirazda bulunacak olanların önünü başlangıçta kesip atmış olmaktadır.³³

³⁰ Önkal, s. 81.

³¹ Mustafa Sibai, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, çev. Said Şimşek-Nezir Demircan, Ankara 1976, s.33-34.

³² Ahmed, Hanbel, *Musned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Mısır, Daru'l-Fikr Neşri, 1313, c. I s. 210; c. II, s. 373, 417.

³³ El-Buti Muhammed Sa'id Ramadan, *Fıkhü's-Sira*, 7. Bsm, Beyrut 1978, s. 50-51.

Ayrıca Şerh-i Sadr hadisesi, şeytanın ve nefsin hazzını izale ederek davete hazırlığı simgeleyen manevi bir cerrahi operasyon idi.³⁴ Çocukluk ve gençlik döneminde ilahi gözetim altında yetişen Hz. Peygamber'in bu durumundan şunu anlıyoruz ki Allah Resulü, sadece peygamberlere ait bir sıfat olan ismet sıfatı gereğince Allah tarafından günahlardan, hatalardan korunarak, davet için özenle hazırlanmış oluyordu.

Resulullah'ın peygamberliğinden önce karşılaşmış olduğu birçok güçlükleri, hayat tecrübelerini, Harbu'l-Ficar ve Hılfu'l-fudul'e katılmasını, mukaddes kitapların O'nun geleceğini bildirmesine bağlamak mümkündür. Bunun yanında, ehl-i kitap ve insanlığın bekleyiş içinde olduğu anlarda, insanlığın bu bekleyişine cevap verecek Hz. Peygamber'in ailevi, nefsi, iktisadi, harbi, siyasi, dini, içtimai ve harekete yönelik sahalarda hazır hale getirilmesi olarak kabul etmeli ve yaşantısının her anının aslında tebliğ için yetiştirilmesi olarak anlamalıyız.³⁵

Hz. Peygamber'in uzlete çekilmesi de O'nun davete hazırlanması açısından son derece önemli bir dönemdir. 35 yaşından sonra elini eteğini nefsanî hazzlardan çekerek, insanlardan, o günkü toplumun yaşantısından uzakta Hira dağında ve bir mağarada kendini Allah'a veriyordu.³⁶

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda da Allah'ın, Peygamberini davete hazırlayış sürecini net bir şekilde görmekteyiz. Müzzemmil Suresinde Allah, "Ey esvabına bürünen! Gecenin birazından gayrı kalk namaz kıl. Gecenin yarısı mikdarınca. Yahut ondan birazını eksilt yahut o yarının üzerine ilave edip artır. Kur'an'ı da açık açık, tane tane oku. Hakikat biz sana ağır bir söz vahy ediyoruz."³⁷ Bu ayetler ağır bir sorumluluğun Peygamber'e yüklendiğini işaret etmektedir. Bu ağır sorumluluk için gece namazı peygambere farz kılınmış oluyordu. "Gerçek, gece yatağından ibadete kalkan nefis yok mu, hem uygunluk itibariyle daha kuvvetlidir, hem de kıraatçe daha

³⁴ İbn Hişam Ebu Muhammed, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2. Bsm. , thk. Mustafa es-Sekka-İbrahim el-Ebyari-Abdulhafiz Şilbi, Mısır 1955, c. I-II, 164-165.

³⁵ İmaduddin Halil, *Dirase fi's-Sira*, Beyrut 1977, c. I, s. 45-53.

³⁶ İbn Haldun Abdurrahman b. Muhammed, *Tarihu İbn Haldun*, Beyrut 1971, c. I-VIII, s. 209.

³⁷ Müzzemmil 73/1-5.

sağlamdır.”³⁸ Gece namazı, davetçiyi Rabbanî bir kul olmaya hazırlayan bir vesile, Allah’ın bir lütuf ve ihsanı idi.³⁹

Bu ruhani hazırlık aşamasının yanında Allah Peygamber’ini ilmi yönden de eğitmekte ve davet süreci için en güzel şekilde yetişmesini sağlamaktaydı. Çocukluğu döneminde dedesi Abdülmuttalib ile kaldığı zaman zarfında dedesinin ciddi meseleleri konuşmak üzere Kâbe’nin gölgesinde her oturduğunda Peygamberimizin de oynadığı oyunu veya oyuncakları bırakarak dedesinin hemen yanında oturarak bu müzakere ortamında bulunduğu İslam Tarihçileri tarafından bilinen bir gerçektir. Ayrıca amcası Ebu Talib’in yanında bulunduğu zamanlarda da ailenin geçimine yardım için çobanlık yapmak suretiyle doğa ile baş başa kalma fırsatı buluyordu. Bu şekilde geçirdiği saatlerde düşünce dünyası ve akli istidlalleri gelişiyor, fetanet vasfının bir gereği olan parlak zekâsı da kuvvetleniyordu.⁴⁰ Gençlik döneminde ise yaptığı ticari seyahatler Peygamber’e Arap Yarımadasında ve komşu ülkelerde bulunan çeşitli kabileleri ve insan topluluklarını tanıma ve gözlemlene fırsatı vermiştir.⁴¹Böylece tanıma fırsatı bulduğu kabile ve insan topluluklarının sosyal ve idari yapıları, dini vaziyetleri, fikir ve inanışları hakkında bilgi sahibi olmuş, insan psikolojisi üzerinde epey tecrübe kazanma fırsatı elde etmiştir.⁴²

1.1. Mekke’de İslam’a Davet Faaliyetleri

Hiz. Peygamberin risaletini tebliğe ilk kez Müddessir Suresinin bir ve ikinci ayetleri ile başladığını ve Şuara Suresi 214. ayet ile de davetini izhar ettiğini biliyoruz. Kendisine tebliğ vahyedilince yaptığı ilk iş sunulan mesajlar etrafında sınımsız kenetlenen, düşünce ve idealine sınımsız bağlanarak müdafaası ve neşri uğrunda her türlü fedakârlığa katlanacak elemanlar, fertler yetiştirmek, yani bir kadro oluşturmak olmuştur.⁴³ Bunun için davetini en önce aile fertlerine yöneltmiş, aile fertlerini eğiterek onları davete hazırlamaya çalışmıştır.⁴⁴Hiz. Peygamber böyle yapmakla davette tedricilik esasını uygulamak istemiştir. Yani azdan çoğa, basitten

³⁸ Müzzemmil 73/6.

³⁹ Fethi Yeken, *Kavarihu’n-Necat fi-Hayati’d-Du’at*, Beyrut, 1977, s. 100-101.

⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevzi, Ebu’l-Ferec, *el Vefa bi-Ahvali’l-Mustafa*, thk. Mustafa Abdulvahid, Mısır 1966, c. I, s. 142.

⁴¹ İbnu’l-Esir, *el-Kamil fi’t-Tarih*, Beyrut 1965-66, c. I, s. 37-40.

⁴² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 34.

⁴³ Önkâl, s. 105.

⁴⁴ Ahmet Faiz, *Tariku’d-Da’ve*, c. I, s. 182-183.

mürekkebe azar azar, basamak basamak hareket etmiştir.⁴⁵O'nun davetine muhatapların sıralaması şöyleydi: Kendisi, ailesi, yakın akraba, uzak akraba, dost, ahbab ve arkadaşlar, komşu, hemşeri, vatandaş, ümmet, beşeriyet ve kâinat şeklinde olmuştur.⁴⁶

İlk vahye muhatap olduktan sonra Hz. Peygamber'in henüz inzar ile emrolunmamasına rağmen zevcesi Hz. Hatice'den tasdik beklediği ve zevcesinin de O'na tereddüt etmeden iman ettiği İslam Tarihi kaynaklarında sıkça karşılaştığımız bir bilgidir. Amcası Ebu Talib'e vefa borcunu ödemek isteyen Hz. Muhammed'in aile efradından saydığı küçük Ali ve azadlı köle Zeyd b. Harise de Hz. Hatice'den sonra ilk inananlar olmakla yukarıda anlattığımız gruba dâhil olmuşlardır.⁴⁷

Hz. Peygamber'in davete başladığı ilk üç senenin gizli davet şeklinde yürütüldüğünü bilmekteyiz. Bu evrede Peygamberin, daveti sadece kendisine güvenilen, daveti kabul etmemesi durumunda bunu sır olarak saklayabilecek ve içinde İslam'ı kabul için bir ışık olanlara sunduğunu görüyoruz.⁴⁸ Böylece etrafında oluşturmaya çalıştığı davet halkasını genişletiyordu. İlk Müslümanlardan Hz. Ebubekir, İslam'ın yayılmasında büyük gayretler göstermiş ve gizli davet döneminde güvendiği insanlara ve arkadaşlığı olan kimselere tebliğde Peygambere yardımcı olmuştu.⁴⁹

Hz. Peygamberin ilk üç yıl gizli tebliğ yaptığını görmekteyiz. Bu durum hiçbir şeyi kendi hevasına göre yapmayan Resul'ün kendi arzusu ile değildi. O her davranışını gelen vahiy doğrultusunda belirliyordu. Hz. Peygamber ahabına namaz kıldırırken cehri kıraati tercih ediyordu fakat müşrikler okunan Kur'an'a, onu indirene ve O'nu tebliğ edene sövüyorlardı. Bunun üzerine "Namazında pek bağırma, sesini de o kadar kısma. İkisinin arası bir yol tut."⁵⁰ ayeti nazil oldu. Bu konuda Nesai şarihi Sindi, ayette cehrden kastın, dini izhar ve tebliğ olduğunu beyan

⁴⁵ İbrahim Canan, *Les Methodes*, Paris 1972, p. 31.

⁴⁶ Süleyman Uludağ, *İslam'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*, İstanbul 1975, s. 46-53.

⁴⁷ İbn Hişam, *Sire*, c. I-II, s. 246-248.

⁴⁸ Hasan İbrahim Hasan, *Tarihu'l-Islam*, Kahire 1964, c. I, s. 81.

⁴⁹ İbn Hişam, *Sire*, c. I-II, s. 250.

⁵⁰ İsra 17/110.

ederek, tebliğde zemin ve zamana, seviyeye göre hareket ederek gerektiğinde gizli tebliğin zaruri olduğunu bildirmektedir.⁵¹

Tebliğ faaliyetinin gizli yürütülmesinin yanında bu faaliyetin yürütüldüğü stratejik öneme sahip yerler de özenle seçiliyordu. Hz. Peygamber müminlerin eğitim ve idaresinin yapıldığı, İslam'a meyilli şahısların tebliğine uygun adeta bir merkez konumunda olacak yerlere ihtiyaç duymuştur. Bunun için Hz. Peygamber Mekke'de Daru'l-Erkam'ın evini seçmiştir. Evin Safa Tepesi yakınında bulunması, hacca ve umreye gelenlerin her an uğrayabilecekleri merkezi bir yere sahip olması gibi sebepler Daru'l-Erkam'ın merkez olarak seçilmesinde önemli hususlardır.⁵² Hz. Peygamber'in Daru'l-Erkam'ın evine ne zaman geçtiği kesin bilinmemektedir. Ancak Müslümanlara ve Peygambere yapılan eziyetler artınca Peygamber'in kendi evini terkedip buraya sığınmak zorunda kaldığı şeklinde bir bilgiye sahibiz. *İslam Ansiklopedisi*'nde "Erkam" maddesini yazan Reckendorf da kesin konuşmamakla birlikte "Ömer'in ihtidasından az bir zaman sonra Peygamber al-Erkam'ın evini bırakmıştır. Orada ne kadar kaldığı kesin olarak malum değildir. Fakat 615-617 yılları arasında kalmış olması muhtemeldir." demektedir.⁵³

Daru'l-Erkam'ın evinin İslam'ın yayılmasında çok büyük rolü olduğu kesindir. Çünkü Ashab-ı Kiram'dan birçoğu bu evde Müslüman olmuştur. Hatta Müslümanlardan pek çoğu İslam'a giriş tarihlerini Daru'l-Erkam'dan faaliyetin yürütüldüğü günlerden itibaren hesaplamak suretiyle tesbitlerde bulunmuşlardır.⁵⁴

Daru'l-Erkam'da yetişen en önemli elçi Musab b. Umeyr olmuştur. Musab b. Umeyr'in I. Akabe Biati'ndan sonra yaptığı önemli faaliyet ve İslam'a Medine gibi önemli bir şehri kazandırmadaki katkısı Daru'l-Erkam'da yürütülen faaliyetin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber gizli davet sürecinden sonra "En yakın akrabalarını inzar et"⁵⁵ ve "Emrolunduğun şeyi izhar ve ilan et"⁵⁶ emirleri doğrultusunda davetini izhar etti.

⁵¹ Sindi, Ebu'l-Hasen Nuruddin b. Abdilhadi, *Haşiyetu's-Suneni'n-Nesei*, 1. Bsm, Beyrut 1930, c. I-IV, s. 632.

⁵² İmaduddin Halil, *Dirase fi's-Sira*, s. 64-65.

⁵³ Reckendorf, "Erkam", *İA*, İstanbul 1988, IV, s. 316.

⁵⁴ Arnold, T.W, *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Halil Halid, sad. Hasan Gündüzler, Ankara 1971, s. 44.

⁵⁵ Şuara 26/214.

⁵⁶ Hicr 15/94.

Böylece Hz. Peygamber izhar emrini aldı; en yakın akraba inzar olunacaktı. Çünkü yakın akraba dış çevreyle irtibatı kolaylaştıran bir davet halkasıydı, diğer insanlara hitap için bir basamak teşkil ediyordu.⁵⁷ Hz. Peygamber de öyle yaptı. Aldığı emirle yakın akrabalarından otuz veya kırk beş kadarını verdiği bir ziyafetle evinde topladı ve onlara inzar ve tebşirde bulundu.⁵⁸ Yakın akrabayı davet ile Allah'a karşı sorumluluğunu yerine getirmiş oldu. Fakat O, uzak akrabayı da davete muhatap etmek istiyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in hemen hemen bütün Mekkelilerle akrabalığı bulunmaktaydı.⁵⁹ Araplar olağanüstü bir durum sezmeleri durumunda hemen yüksekçe bir tepeye çıkar ve yüksek tonda bir sesle sezdikleri olağan üstü durumu "Ya Sabahah!" nidasıyla birbirlerine duyururlardı. Hz. Peygamber de öyle yaptı. En yakın tepeye çıkarak "Ya Sabahah!" diye haykırdı.⁶⁰

Bu şekilde başlayan aleni davet günden güne gelişti; Resulullah yavaş yavaş davet dairelerini genişletiyor, bir halkadan diğerine geçiyordu. Dost ve arkadaşlarına, komşularına ve Mekke'de bulunan her gördüğüne daveti sunuyordu. Nihayet davet hudutları kısa zamanda genişleyerek Arap Yarımadasının dört bir tarafından hac, umre ve ticaret için Mekke'ye gelen vatandaşlara hitap yöneltildi.⁶¹

Mekke çoğu zaman, özellikle hac mevsimlerinde çeşitli yerlerden gelen Arap kabileleri ile dolup taşardı. Hac vaktinden en az iki-iki buçuk ay bönce Mekke'ye gelen misafirler, o aylarda kurulan Ukaz, Mecenne ve Zü'l-Mecaz gibi panayırlarda Hac gününe kadar kalıyor, alış veriş yapıyor, eğlence ve şöenler tertip ediyor, toplantı ve kurultaylar gibi sosyal aktiviteler oluşturuyorlardı.⁶² Bu fırsatları değerlendiren Peygamber Mekke'de kaldığı on sene boyunca sürekli Mekke'ye gelen hacılara, mu'temirlere, tacir veya misafirlere İslam'ı anlattı, Kur'an okudu.⁶³

Hz. Peygamber Mekke'de süren on yıllık davet faaliyetlerinde hiçbir zaman ümidini yitirmeden görevini hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Fakat kavmi, kabilesi arasında yaptığı çalışmalar, tecrübeler, O'na Mekkelilerin İslam davasının

⁵⁷ Önkal, s. 118.

⁵⁸ Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahabe*, 1. Bsm. Dimeşk 1969, c. I-IV, s. 510.

⁵⁹ Buhari, *Tefsiru Surati's-Şuara*, y.y, 1315, c. I, s. 154.

⁶⁰ en-Nedvi, Ebu'l- Hasen Ali el-Haseni, *en-Nubuvve ve'l- Enbiya fi-Dav'i'l-Kur'an*, 2. Bsm. Kahire 1965, s. 12-14.

⁶¹ Önkal, s. 123.

⁶² el-Halebî, Ali b. Burhaneddin, *İnsanu'l-Uyun fi-Sirati'l-Emini'l-Me'mun*, Beyrut 1320, c. II, s. 2.

⁶³ el-Halebî, *İnsanu'l-Uyun fi-Sirati'l-Emini'l-Me'mun*, c. II, s. 42.

cemaati olamayacaklarını göstermiştir.⁶⁴Diğer kabile mensuplarına yönelen Peygamber “İçinizden beni kavmine götürüp himaye edecek birileri yok mu?” diyerek İslam’ı tebliğ edecek yeni bir topluluk aramıştır.⁶⁵

Nübüvvetinin onuncu senesinde (620) O’nu himaye eden amcası Ebu Talib’i ve en büyük desteği olan eşi Hz. Hatice’yi kaybedince Hz. Peygamber yanına azadlı kölesi Zeyd b. Harise’yi alarak yeni bir umutla Taif’e gitmiştir. Orada da aradığı desteği bulamamış üstelik de ayak takımının ve çocukların taşlamasıyla karşılaşmış, Taif çıkışında müşriklerden Utbe ve Şeybe b. Rabia’nın bağına sığınmak zorunda kalmıştır.

Nübüvvetin yedinci yılında (617) Müslümanları ve Hz. Muhammed’i himaye eden Haşimoğulları’na karşı uygulanmaya başlanan boykot üç sene devam etmiş, iktisadi ve içtimai baskılar şiddetle sürmüştür. Bu zor şartlara rağmen O asla davasını ertelemeyi düşünmemiş bir davetçi olarak, Haram aylarında baskılar azalınca kendisiyle birlikte hareket eden inananlarla İslam’ı tebliğ için gayret gösteriyorlardı.⁶⁶ Bu çalışmalar nihayet meyvesini vermiş ve Medinelilerden Hazrec’e mensub altı kişinin Müslüman olması Peygamber’in yönünü bu şehre çevirmesinin kapılarını aralamıştır. Hz. Peygamber, yeni mühtedi altı Hazrecli’den, kendi kabileleri olsun, Evs arasında olsun İslam’ı yaymalarını istedi ve onlar bunu kardeş kabile ile aralarındaki husumetlerini dindirecek, yaralara merhem sürecek, eski muhabbeti ve karabeti sağlayacak bir vesile olarak, ertesi sene yine hac mevsiminde şimdi karşılaştıkları yerde Akabe’de buluşma vaadiyle yurtlarına döndüler. Bi’setin 12. senesi (622) on Hazrec’li ve iki Evs’li Peygamber’e söz verdikleri vakitte gelerek biat ettiler. Buna “Birinci Akabe Biati” diyoruz.⁶⁷Bu biattan sonra Hz. Peygamber Medinelilere davetçi olarak Musab b. Umeyr’i göndermiştir. Nübüvvetin 13.senesinde Hz. Peygamber’in yanına dönen Musab b. Umeyr kendisiyle birlikte 75 Medineli Müslüman getirmiştir. Bu Müslümanlar İkinci

⁶⁴ Önkal, s. 123.

⁶⁵ İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sunenu İbn Mace*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut 1975, c. I-II, s. 249.

⁶⁶ İbn Kesir, *Bidaye*, c. III, s. 84-88.

⁶⁷ Önkal, s. 126.

Akabe Biati'nda "Kendi malları ve canlarını korur gibi Resulullah'ı ve ashabını koruyacaklarına" dair söz vermişlerdir.⁶⁸

1.2. Medine'de İslam'a Davet Faaliyetleri

İsra suresi 80. ayet ile aldığı emir doğrultusunda Mekke'den Medine'ye hicret eden Peygamber'in İslam'a davet hayatında hicret, yepyeni bir merhaleye basamak oluyordu. Davetin bütün âleme yayılmasını, Arap Yarımadası'nın dört bir yanından kabilelerin gruplar halinde İslam'a koşmalarını, İslam hâkimiyetinin dünyaya duyurulmasını sağlayan en mühim unsur, en önemli vesile ve vasıtayı teşkil ediyordu.⁶⁹

Hz. Peygamber Medine' ye hicretinden sonra Mekke'de daha önce yapmış olduğu gibi Ensar ve Muhacir' i bir araya getirerek onları birbirleriyle kardeşleştirdi. Hz. Peygamber'in bundan maksadı bu iki gurubu birbirleriyle kaynaştırmak ve aralarında gerçek bir uhuvvet bağı oluşturmaktı. Zira miras ayetleri nazil oluncaya kadar birbirlerine varis olmaları Peygamber'in tesis etmeye çalıştığı bağın ne kadar kuvvetli olduğunu göstermiştir.⁷⁰

Medine döneminde İslam'a davet konusu ele alındığında devletleşme sürecinde olan Müslümanların hayatında mescid veya günümüz ifadesiyle caminin önemli bir fonksiyon icra ettiğini görmekteyiz. Çünkü İslam dininde iktisat, hukuk, ahlak, eğitim ve öğretim gibi konular üzerinde durulmuş, Cenab-ı Hakkın Resulullah'a inzal buyurduğu ayetlerde, insan hayatının bütün bu yönlerini ilgilendiren ve şekillendiren esaslar getirilmiştir. Bu esasları uygulamak üzere Medine'de bir devlet kuran Hz. Peygamber, bir şâri' olmasından başka dünyevi ve uhrevi işleri idare eden İslam Devleti'nin ilk başkanı ve temsilcisi idi.⁷¹

Hz. Peygamber, İslam dininin beşer hayatının her yönüyle ilgilenmesinin bir gereği olarak Müslümanların en başta ibadet olmak üzere iktisadi, hukuki, ahlaki, eğitim ve öğretimle ilgili mevzularını görüşüp halledecekleri bir müesseseye ihtiyaç

⁶⁸ İbn Kesir, *Bidaye*, c. III, s. 148-156.

⁶⁹ Önkal, s. 140.

⁷⁰ İbn Hişam, *Sire*, c. I-II, s. 504-507.

⁷¹ Önkal, s. 301.

duymuştur. Bu müessese İslam tarihinde mescid olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için Hz. Muhammed, Medine'ye muhacir olarak geldiği ilk günlerde Beni Malik b. Neccar evlerinin önündeki düzlük bir alanı 10 dinar ücret vererek Sehl ve Süheyl adındaki iki yetim kardeşten mescid ve mesken inşaatı için satın almıştır.⁷² Hz. Peygamber mescidin inşasında bizzat çalışmıştır ve mescid sayılarının artırılması hususunda teşviklerde bulunmuştur. "İçerisinde Allah'ın zikredildiği bir mescid bina edene Cenab-ı Hak, Cennet'te bir köşk hazırlar." buyurmuştur.⁷³

İnşa edilen Mescid-i Nebevi'nin hemen bitişiğinde Suffa adında bir yapı daha inşa edilmiştir ki bu yapı günümüz de okul diyebileceğimiz müesseseye denk gelmektedir. Suffa Kur'an ve diğer ilimlerin öğretildiği yatılı gündüzlü bir okul mahiyetindeydi.⁷⁴

İlerleyen zamanlarda suffaya olan ilgi artmış ve bu mektep niteliğindeki yerde öğrenci kapasitesinin üzerine çıkıldığında Peygamberimiz Medine'nin çeşitli mahallelerinde ilkokul düzeyinde sayılabilecek "küttab"lar açtırmıştır.⁷⁵

Eğitimli bir toplum için elinden gelen her imkânı sağlamaya çalışan Hz. Peygamber'in davetini kalıcı ve sistemli bir biçimde yürütmeye çalışması için Medine'de yaptığı daha farklı icraatlar da göze çarpmaktadır. Çevresindeki dost veya düşman milletlerle, onların sınırlarını ihlal etmeksizin ve kendi topraklarına tecavüze göz yummaksızın normal ölçüler içerisinde iyi ilişkiler kurabilmek için hudutlarının tesbit edilmesini ve sınırların oluşturulmasını sağlamıştır.⁷⁶ Hicret ettikten birkaç ay sonra Peygamberimiz Medine'yi harem bölge ilan etmiştir. İşaret ettiği tepelere Ka'b b. Malik'i görevlendirerek hudutların tesbiti için duvarlar inşa ettirmiş, sınır taşları koydurmuştur.⁷⁷ O günkü şartlar altında sınırların belirlenmesi bu sınırlar içerisinde yaşayan Müslümanların sayısı gibi önemli tesbitler ilerde davetin yayılması

⁷² Şami, Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf es-Salihi eş-Şami, *Subulü'l-Huda ve'r-Reşad Fi Sireti Hayri'l-İbad*, thk. Ali Muhammed Meuz, Beyrut, 1414/1993, c. III, s. 335.

⁷³ Müslim b. El- Haccac, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyri en- Nisaburi, *Sahihu Muslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdulkaki, Mısır 1955.c. I-V, Mesacid 9.

⁷⁴ Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih*, 1. Bsm, çev. Kemal Kuşçu, İstanbul 1967, s. 21.

⁷⁵ İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* (Doçentlik Tezi), Atatürk Üniv. İslami İlimler Fakültesi, Erzurum 1977, s. 103.

⁷⁶ Önkal, s. 142.

⁷⁷ Semhudi, Nureddin Ali b. Ahmed el-Mısri, *Vefau'l-Vefa bi-Ahbari Dari'l-Mustafa*, 2. Bsm., Beyrut 1971, c. I-IV, s. 819-880.

açısından son derece önemliydi. Bunun önemini çok iyi bilen Peygamber, hudut tesbitinden sonra ilk nüfus sayımını yaptırarak, mevcut Müslümanların isimlerini kayıt altına almıştır.⁷⁸

Bu sayımla Medine'deki Müslüman fert sayısı 1.500 olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca daha Müslüman olmamış müşrik Araplar ve de Medine'de üç kabile halinde yaşayan Yahudiler de mevcuttu. Bu grupların belirli bir hak ve hukuk içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri gerekiyordu. Bu zarureti göz önünde bulunduran Hz. Peygamber, Asr-ı Saadet'te bir arada yaşama projesi olarak nitelendirilen Medine Vesikası'nı ilan etmiştir.⁷⁹ Hz. Peygamber'in şahsi hizmetini gören Enes'in ebeveyninin evinde Medineli müslim ve gayrimüslim ahalinin katılımıyla büyük bir halk meclisi toplandı. Muhtelif konularda ittifakla tesbit edilen hüküm ve esasların yazıyla tesbiti kararlaştırıldı. Bu şekilde yeryüzünde bir devlet başkanı tarafından vaz' edilen ilk yazılı anayasa teşri ve ilan edilmiş olundu.⁸⁰

“Medine Anayasası” olarak adlandırılan bu vesika, dâhilde kan davalarını yasaklamayı, dışardan gelecek bir saldırıyı defetmek için kuvvetleri birleştirmeyi ve Medine civarında yer alan kabilelerin en geniş manada otonomisine dayanan ve konfederal yapıda bir şehir devleti kurulmasını öngörüyordu. Bu durumda kişinin kendisinin ihkak-ı hak yapması yasaklanıyor, adli müracaatların Resulullah'a yapılacağı esası getiriliyor, O'na askeri seferlere kimlerin katılacağına karar verme yetkisi tanınıyor ve savaş ile barışın ayrılmazlığı esası benimseniyordu. Fertlerin omuzlarındaki pek ağır mali yüklerin karşılanabilmesi için piramidal bir yapıda sosyal sigorta müessesesi kuruluyordu. Vesikada dini hürriyete malik olacakları teyit edilen Yahudilerin, Müslümanlarla dostça yaşayacakları belirtildi.⁸¹

Gayrimüslim tebaanın itaatini ve İslam Devleti'nin tanınmasını sağlayan, idari prensipler getiren bu anayasa ile hudutlar içerisinde uyum ve kaynaşma temin

⁷⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c.I, s. 118.

⁷⁹ Ali Bulaç, *Asr-ı Saadet'te Bir Arada Yaşama Projesi: Medine Vesikası, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet*, Vecdi Akyüz(ed.), İstanbul 1994.

⁸⁰ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2002, s. 224.

⁸¹ Ahmet Reşit Turnagil, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul 1977, s. 257-258.

edilip düzen ve disiplin konduktan sonra dışa yönelme, komşu kabilelerle münasebetler kurma⁸² yani İslam davetinin yayılması kolaylaşmıştır.

Bu arada Kureyş müşrikleri, Mekke’de İslam’a karşı gösterdikleri olumsuz tavır ve mücadeleyi Müslümanların Medine’ye hicretinden sonra da sürdürmüşlerdir. Allah Resulü hicretten önce Mekke’de iken: “O halde; kâfirlere boyun eğme ve Kur’an ile onlara karşı olanca gücünle cihad et”⁸³ ayeti gereğince cihad ile emrolunmuştur. Mekke dönemindeki bu cihad tebliğ yapma ve delille karşı koyma şeklinde olmuştur. Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretinden sonra ise Allah: “Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir” ayetleri savaşa izin vermiştir.⁸⁴ Medine’de Hicretin 1. yılının Ramazan ayında⁸⁵ yapılan Hz. Hamza’nın İs Seriyyesi’nden önce savaşa izin verilmiş ve cihadın kılıçla olan şekli ortaya çıkmıştır.

Böylece hicretin birinci senesi henüz dolmadan Hz. Peygamber civar kabilelere seriyyeler göndermiştir. Bu seriyyelere bizzat kendisi de katılmış ve beraberinde de muhacirleri alarak çevreye çıkmıştır. Hicretin ikinci senesinde Uşeyre Gazvesi’nde Benu Mudlic ve Benu Damre ile antlaşmalar imzalamıştır.⁸⁶ Yapılan gazve ve seriyyeler, İslam’ın devamlı inkişaf ve intişarını sağlıyor; Arap Yarımadası halkının İslam cemaatine girişini temin ediyordu.⁸⁷

Hz. Peygamber’in gazve ve seriyyelerinde cihadın gayesi asla toprak elde etmek, esirler almak, ganimete kavuşmak ve kan dökmek olmamıştır. Arzu edilen, herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın can ve din düşmanı olan muhasım tarafın İslam’ı kabul ederek hidayete ermesidir. Düşmanın hidayeti için azami derecede gayret gösterilmiş ve gönderilen komutanlara da bu hususa riayet etmeleri katiyetle emredilmiştir.⁸⁸ Özellikle de karşı taraf barışa meyilli olursa bu teklifin hemen kabul edilmesi hususunda Müslümanlar Cenab-ı Hakkın ayetleri doğrultusunda hareket

⁸² Önkal, s. 143.

⁸³ Furkan 25/52.

⁸⁴ Hac 22/39-41.

⁸⁵ Belazuri, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü’l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar-Riyaz Zerkeli, Beyrut, 1996, c. I, s. 477.

⁸⁶ İbnu’l-Esir, *El-Kamil*, c. II, s. 112.

⁸⁷ Önkal, s. 127.

⁸⁸ Önkal, s.166.

etmişlerdir. Bu konuda inen ayet yapılması gerekeni çok iyi bir şekilde izah etmektedir. Bu ayette “Eğer düşmanlar barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah’a güvenip dayan.”⁸⁹Denilmektedir. Şayet barışa yanaşmamaları durumunda dinlerini, mallarını, canlarını koruma karşılığında cizyeyi kabul etmek suretiyle barış teklifi, Müslümanlara düşen bir görevdir. Bu durumun oluşmaması durumunda ise artık mümkün olduğunca kan dökmemeye gayret edilerek harekete geçilebilir.

Mekke fethinde Hz. Peygamber’in gizlice Mekke yakınlarına gelmesi, giriş yollarını kontrol altına alarak şehre girmesi, Peygamber’in gelişini haber alınca evine kapananların, Ebu Süfyan’ın evine sığınanların güvende olduğunu özellikle belirtmesi, kan dökmeme hususunda neferlerine kesin bir dille emirler vermesi gibi barışa ve kan dökmemeye taraftar olduğunu gösteren tutumları dikkat çekicidir.⁹⁰Ayrıca istatikselsel olarak Peygamber’in Medine dönemi incelendiğinde 27 gazve ve 60 civarında seriyye olduğu⁹¹ ve bu seriyyelerde 150 kişinin öldürüldüğü görülecektir.⁹²

Medine dönemi davet faaliyetleri incelenirken İslam Peygamberi’nin ve ashabının İslam dininin zuhurundan bu yana kazandıkları en büyük zafer olan ve adeta “feth-i mübin”⁹³olarak İslam Tarihinde yerini alan Hudeybiye Musalahası üzerinde durmaya çalışacağız.

Hz. Muhammed Hicri 6. Senede (628) ashabıyla birlikte bir umre ziyareti yapmak istemişti. Umre için hazırlıklar yapılmış ve yola çıkılmıştı. Zulhuleyfe yakınlarına varıldığında Hz. Muhammed Busr b. Sufyan el-Ka’bi’yi bilgi toplamak amacıyla Mekke’ye göndermişti. Büsr, Kureyşliler’in Müslümanların Kâbe’ye girmelerini istemedikleri ve onlarla savaşmak için hazırlık⁹⁴yapmakta oldukları bilgisiyle geldi.

Mekke’li müşriklerin engel olması nedeniyle umre ziyareti yapılamadı, fakat Mekke’nin batısında Hudeybiye denilen yerde Mekke’li müşrikler ile Medineli

⁸⁹ Enfal 8/61.

⁹⁰ Taberi, *Tarih*, c. III, s. 38-61.

⁹¹ Belazuri, *Ensab*, c. I, s. 287-384.

⁹² Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981, s.11.

⁹³ Feth 48/1.

⁹⁴ Vakidi, Muhammed b. Ömer b. Vakid, *Kitabü’l-Meğazi*, thk. Marsden Jones, London 1966, c. II, s. 572, 579-580.

Müslümanlar arasında Hicri 6. senenin Zilkade ayında Hudeybiye Antlaşması imzalandı.⁹⁵

Hudeybiye Antlaşması İslam Tarihinin en büyük zaferidir. Müşrikler ve Müslümanlar yüz yüze geldikleri zaman hep savaşmışlardır, fakat bu antlaşmadan sonra barış ortamı oluşmuş ve savaşa son verilmiştir. Bu da insanların emniyet içerisinde yaşamalarına, birbirleriyle diyalog kurmaya vesile olmuştur. Böylece nasibi olanlar kısa sürede ve eskisinden daha çok sayıda İslam dinini benimsemeye başlamıştır.⁹⁶

Bu antlaşma ile Kureyş, İslam Devleti'ni resmen kabul etmiştir. İslam'ı ortadan kaldırmak için var gücüyle çalışıp duran Kureyş antlaşma gereği hareketsiz kalıyor ve en önemlisi de İslam Devleti'nin diğer düşmanlarıyla meselelerinde tarafsız kalacağını kabul etmiş oluyordu.⁹⁷

Barış sürecinde İslam daveti hız kazandı ve davet için yeni zeminler oluştu. İslam davetçileri oluşan bu güvenli ortamda her fırsatta ve ulaşılabildikleri her yerde İslam'ı tebliğ ettiler. Onlar akıl sahiplerine seslenerek ve muhataplarını ikna ederek Müslümanların sayısını çoğaltıyorlardı.⁹⁸

Özellikle Mekke'de bulunan ve İslam hakkında daha önceleri bilgi sahibi olup da Hz. Muhammed'in nasihatlerine şahit olmuş insanlar, kalplerindeki kötü düşüncelerden arınıp akliselim ile düşünme fırsatı bulmuş ve Allah Resulüne koşmuşlardır. Bunların içerisinde Mekke ileri gelenleri de mevcuttu.⁹⁹

Sükûnet ortamı bazı kabile mensuplarının Hz. Muhammed ile görüşmelerini de sağlamıştır. Özellikle de bu antlaşma, Mekke ve Medine'nin güneyinde bulunan Güney Arabistan'la ilişkiler kurulmasını sağlamıştır.¹⁰⁰Hudeybiye Musalahası'nın İslam daveti açısından diğer bir faydası da, diplomatik davete imkân vermiş

⁹⁵ Buhari, *el-Megazi*, 64/37.

⁹⁶ Vakıdı, c. II, s. 674.

⁹⁷ Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu, Ankara ts. , s. 242-243.

⁹⁸ Gazzali, Muhammed, *Fıkhu's-Sira*, 6. Bsm. , y.y. , 1965, s.403.

⁹⁹ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 74.

¹⁰⁰ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 74.

olmasıdır.¹⁰¹Artık diplomatik dönem ve diplomatik belgeler dönemine geçilmeye uygun bir zemin oluşmuştur.

Resulullah'ın (as), Mekke'yi fethetmesi, Tebük Seferiyle Bizans problemini halletmesi ve Sakiflilerin Müslüman olmasından sonra her taraftan Arap heyetleri gelmeye başlamıştır. Araplar çoğu zaman Kureyş kabilesinin tutumundan ötürü İslam'a girmekten geri durmuşlardır. Bunun en önemli nedeni, Arapların Kureyş'i önderleri ve yol göstericileri olarak takip etmeleri ve Beyt-i Haram'ın sahipleri ve İsmail b. İbrahim'in öz çocukları olarak görmeleridir. Kureyş'in Allah Resülüyle olan savaşını bu yüzden çok normal görmekteydiler. Fakat Mekke'nin fethedilip Kureyş'in Hz. Muhammed'e yakınlığı pekişip itaat altına alınınca Araplar Peygamber'e düşmanlık edecek gücü kaybetmişler ve insanlar kitleler halinde Allah'ın dinine girmeye başlamışlardır.¹⁰²

“Allah'ın yardımı ve zaferi geldiğinde ve insanların Allah'ın dinine dalga dalga girdiklerini gördüğünde, Rabbinin sınırsız şanını yücelt, O'na hamdet ve O'ndan mağfiret dile: çünkü O, her zaman tevbeleri kabul edendir.”¹⁰³Ayetleri bu durumu açıkça ifade etmektedir.

Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinden gelen Arap kabileleri grup grup Medine'ye akın etmişlerdir. Bu olaylar hicri dokuzuncu yılda (630-31) meydana gelmiştir ve bu seneye de “Senetu'l-Vufud” yani heyetler yılı denmiştir.¹⁰⁴Heyetlerin gelişi aslında ilk defa hicri dokuzuncu yılda olmamıştır. Hz. Peygamber'e heyet gönderme süreci, Hicri beşinci yılın Recep ayında Müzeyne kabilesinin gönderdiği heyetle başlamıştır. Yemenli Beni Nah' kabilesinin Hicri 15 Muharrem 11/12 Nisan 632 tarihinde 100 kişiden oluşan heyetini Medine'ye göndermesi ile de heyetler yılı son bulmuştur.¹⁰⁵

Özellikle Hicri dokuzuncu yıla “Senetu'l-Vufud” denmesine gelince, bu yılda heyetlerin artarda Medine'ye akın etmeleri ve bu gelişlerin yoğunlaşarak devam

¹⁰¹ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 62.

¹⁰² İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s.205.

¹⁰³ Nasr 110/1-3.

¹⁰⁴ İbn Hişam, *Sire*, c. III-IV, s. 559-560.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, 1968, c.I, 291-292, 346.

etmiş¹⁰⁶ olmasından ötürü hususen bu yıla “Senetü'l-Vufud” denmiştir. Hz. Peygamber akın akın gelen heyetlere gereken ilgiyi gösteriyor, onları hoşnut etmeye çalışıyordu. Gelen heyetlere gösterilen üst seviyedeki ilgi Hz. Muhammed'in umumun kabulüne mazhar olmasına ve isminin Arap Yarımadası'na yayılmasına vesile olmuştur.¹⁰⁷

Hz. Peygamber 23 senelik mübarek hayatının her anında İslam davetini en güzel şekilde yapmaya çalışmıştır. Daveti kendi şahsi hayatından soyutlamamış, onu bir görev olarak görmemiş ve adeta hayatına nakşetmek suretiyle ashabına ve günümüz davetçilerine usve-i hasene olmuştur. Zorluklar içerisinde fakat fetanet sıfatı gereğince uygun zaman ve mekânı kısacası uygun şartları kollayarak, insanların akıllarına, vicdanlarına ve kalplerine seslenerek onları ikna etmiş ve gönüllerin fatihi olmuştur.

İslam'ın kemale ermesinin ardından vazifesini yerine getirmiş olan Peygamber'in ashabına, O'nu duyup fakat görme imkânı bulamamış insanlara, vaaz ve nasihatinden istifade etmek isteyenlere irad ettiği son hutbesinde bile İslam davetini yapmaya çalışmış, 23 senelik hayatında yaptıklarını taçlandırarak son sözlerini, son nasihatlerini, ümmetinin sakinması gerekenleri bildirmiştir.

Resulullah'ın Veda Haccı, ta yolun başındayken niyetini görerek atılan adımların götürdüğü neticedir. Planlı, programlı, hesaplı, kitaplı, metotlu, tertipli, Allah'a dayanıp Allah'a güvenmiş, Ondan güç almış, O'na yönelmiş bir davetin semeresidir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Halife b. Hayyat, *et-Tarih*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1993, s. 57.

¹⁰⁷ Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, s. 71.

¹⁰⁸ Önkal, *Davet Metodu*, s. 190.

2.BÖLÜM

İSLAM'A DAVET İÇİN GÖNDERİLEN ELÇİLER

Hız. Peygamber'in komşu devletlerin reislerini ve Arab kabile başkanlarını İslam'a davet etmek için yazmış olduğu davet mektupları, İslam'ın hükümranlık haklarına sahip olacak şekilde teşkilatlanmasından sonraya aittir. Bu da hicreti müteakip Medine devrinde kendini gösterir.¹⁰⁹

Allah Resulü Medine ve çevresindeki kabilelerle irtibatı ve ittifakı derhal tesis etmeye çalışmasına rağmen komşu devlet başkanlarına göndermiş olduğu elçilerini Kureyş'le Hudeybiye'de malum sulh gerçekleşikten sonraya bırakmıştır.¹¹⁰

Hız. Peygamber elçi gönderme konusundaki kararını ashabına arz etmiş ve onlara şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki Allah, beni insanlığa rahmet olarak göndermiştir. Benim size verdiğim vazifeyi yerine getiriniz ki, Allah size rahmet etsin. Havarilerin İsa b. Meryem hakkındaki ihtilafa düştükleri gibi siz de ihtilafa düşmeyiniz”. Ashab havarilerin ihtilaf sebebini sorunca, Peygamber onlara, “Benim sizi davet ettiğim şekilde o da onları davet etti. Lakin yakına gönderilenler bu duruma razı gelmiş, uzağa görevlendirilenler ise razı olmamışlardır.”¹¹¹

Yapılan bu açıklamalardan sonra gönderilecek olan elçiler seçilmiştir. Ashabdan bazıları komşu devlet adamlarının mühürsüz olan mektubu okumayacaklarını ve bunların diplomatik açıdan bir öneminin olmayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Peygamber, gümüşten bir yüzük yaptırmış ve üzerine “Muhammed Resulullah” ibaresini yazdırmıştır.¹¹²

¹⁰⁹ Abidin Sönmez, *Resulullah'ın İslam'a Davet Mektupları*, Ankara, İnkılab Yayınları, 1989, s. 67.

¹¹⁰ Sönmez, s. 68.

¹¹¹ İbn Kesir, Ebu'l Fida cd-Dımeşki, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1966, c. IV, s. 180.

¹¹² Ayni, Bedrü'd-Din Ebu Muhammed b. Ahmed el-Ayni, *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Beyrut, Dar İhyai't-Turasi'l-Arabî, y.t, c. II, s. 29.

Hz. Muhammed İslami davette davetçinin kendisinde bulundurması gereken bazı unsurlara özen göstererek onları görevlendirmeye çalışmıştır. Bu iş için sağlam bir akide ile dinine bağlı, yaptığı işin ecrini Allah'tan bekleyen özellikteki sahabileri seçmiştir. Seçtiği elçinin tebliğini yapacağı konunun esaslarını iyi bilmesine yani gerekli bilgi donanımına sahip olmasına dikkat etmiştir. Bu bilgiyle birlikte elçinin örnek bir yaşantısı olması da gerekiyordu. Çünkü sözlerden çok örnek yaşantının davette daha etkili sonuç vereceği bilinmekteydi.

Bunlarla beraber davetçinin, daveti üstlenecek bedeni sıhhate ve kimseye muhtaç olmayacak maddi yeterliliğe sahip olması gerekmektedir. Elçinin kendisinde bulundurması gereken diğer bir husus da tebliğ vazifesi sürecinde sabır ve azimli davranmaktır.

Hz. Âdem'den Resulullah'a kadar bütün davetçilerin tebliğ sürecinde gördükleri eziyet ve hücumlar sebebiyle temel özellikleri, meşakkat ve çile ile bunlara sabır ve tahammül, azim ve irade olmuştur.¹¹³

Sabır ve azim konusunda ashabına en güzel örnek yine kendisi olan Allah Resulünün Taif'e gidişi, orada alaya alınması, ayaklarının kanlar içinde olmasına rağmen insanlardan ümidini kesmeyip Cebrail'in dilerse bu kavmi helak edebileceğini belirtmesine karşılık bu insanların hidayeti için talepte bulunması O'nun bu konudaki azmine en güzel örnektir.

Allah Resulü ümidini kaybetmeden, en azılı İslam düşmanlarına bile yılmadan her defasında reddedilmesine karşı asla tebliğ vazifesinden vazgeçmemiştir. Bir gün Ebu Cehil'le karşılaşan Hz. Muhammed daha önce çokça yaptığı gibi yine onu İslam'a davet etmiştir. Ebu Cehil: "Ya Muhammed! Bu işten vazgeçmeyecek misin? Amacın davayı tebliğ ettiğine bizi şahit tutmaksa, tamam, biz senin tebliğine şahitleriz."¹¹⁴ Diyerek elçide sabır ve azmin ümidini kaybetmeden vazifeyi üstlenmemin en samimi örneğidir.

Hz. Muhammed davetçinin dış görünüşüne de özen göstermiştir. Çünkü davetçi, güzel görünümlü, sağlam vücutlu, düzgün, temiz ve sade giyimli, kılık ve

¹¹³ F. Yeken, *Müşkilat*, s. 18-19.

¹¹⁴ Kandehlevi, c. I, s. 112-115.

kıyafetine dikkatli, şekle gereken önemi gösteren bir fizyonomiye sahip olmalıdır.¹¹⁵ Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru'na elçi olarak gönderdiği Dihye el-Kelbi'nin meşhur güzelliği hatırlanırsa Resulullah'ın dış görünüşe de önem verdiği ortaya çıkmaktadır.¹¹⁶

Bir keresinde Allah Resulü ashabına kibirden bahsetmekteydi. Ashabtan biri şöyle sordu: "İnsanın üzerindeki kıyafetinin ve giyindiği ayakkabının güzel olmasını istemesi de kibir mi?" diye sordu. Peygamber'in cevabı daha çok söylenen durumu teşvik edici mahiyetteydi: "Hayır! Allah, güzeldir, güzeli sever."¹¹⁷

Şu halde davetçi fizyonomik yapısının muhataba tesir icra edeceğini bilerek mutedil giyinecek, kılık kıyafetine dikkat edecek, hantal ve hareketsiz bir vücuda sahip olmamak için tedbirli olacaktır.¹¹⁸

Allah Resulü elçinin her yönüyle gittiği yerde İslam'ı yansıttığını bildiğinden elçi seçimine bu yüzden çok önem vermiştir. Yukarıda bahsettiğimiz örnekler Hz. Muhammed'in bu konudaki hassasiyetini belirtmektedir.

Seçilerek görevlendirilen altı elçi, gidecekleri yerlere aynı günde hareket etmişlerdir.¹¹⁹ Bu elçiler şunlardır: Amr b. Ümeyye ed-Damri Habeşistan Kralı Necaşi'ye, Dihye b. Halife el-Kelbi Bizans İmparatoru Hrakl'e, Hâtıb b. Ebi Beltea İskenderiyye Mukavkısı'na, Abdullah b. Huzafe es-Sehmi Fars Kralı Kisra'ya, Şüca b. Vehb el-Esedi Haris b. Şemir'e, Salit b. Amr el-Amiri Yemame reisi Hevze b. Ali'ye gönderilmişlerdir.¹²⁰

Aynı tarihlerde gönderilen elçiler dışında farklı zamanlarda Hz. Peygamber tarafından diğer bazı elçiler daha gönderilmiştir. Bunlardan bazıları da şöyledir: Amr b. As Umman idaresini elinde bulunduran iki kardeş Ceyfer ve Abdü'l-Cülenda'ya, Alâ b. Hadrami Bahreyn meliki Münzir b. Sava'ya, Muhacir b. Ümeyye el-Mahzumi

¹¹⁵ Önkal, s. 276.

¹¹⁶ Kettani, Muhammed Abdülhay b. Abdülbekir, *et-Teratibü'l-İdariyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul 1990, c. I, s. 190.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, c. IV, s. 133.

¹¹⁸ Önkal, s. 277.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 258.

¹²⁰ İbn Haldun, *Tarihu'l-Kitabi'l-İber Divanü'l-Mübtede' ve'l-haber*, Beyrut 1992, c. II, s. 36.

Hımyer reisi Haris b. Abdi Külal el-Hımyeri'ye; Ali b. Ebi Talib, Ebu Musa el-Eş'ari ve Muaz b. Cebel Yemen'e gönderilmişlerdir.

2.1. Amr b. Ümeyye ed-Damri

Ebu Ümeyye Amr b. Ümeyye b. Huveylid ed-Damri isimli bu sahabe Bedir yöresinde yaşayan Beni Damre kabilesine mensubtur. Ebu Ümeyye Hz. Peygamber'in amcası olan Haris'in torunuyla evlenmiştir. Bu evlilikten dolayı onun soyundan gelenler Kureyş'in Abdüşşems koluna mensub sayılmışlardır.

Amr b. Ümeyye ed-Damri cahiliye devrinden beri zekâsı cesareti ve atılgan oluşu ile meşhur olmuştur.

Bedir ve Uhud gazvelerinde bulunan Ebu Ümeyye bu savaşlarda Müslümanlara karşı çarpışmıştır. Uhud gazvesinden hemen sonra İslamiyet'i kabul etmiştir. Birçok askeri faaliyete katılan Amr b. Ümeyye ed-Damri, Huneyn Gazvesi'ne, Taif Muhasarası'na ve Tebuk Seferine katılmıştır. Müslüman olmasının üzerinden birkaç ay geçmesinin ardından Peygamber tarafından Necid bölgesine gönderilen irşad heyetinin içinde bulunan kırk kişiden biri olmuştur.

İslam tarihinde Bi'rimaune Vakası diye anılacak olan bu heyettekilerin pusuya düşürülerek şehid edilmeleri şöyle vuku bulmuştur. Bu hadise kaynaklarda "Bi'rimaune Seriyyesi", "Seriyyetü'l-Kura" ve "Münzir b. Amr" seriyyesi şeklinde geçmektedir.¹²¹

Bi'rimaune heyeti, hepsi Bedir Savaşı'na katılmış 29 kişiden¹²², Musa b. Ukbe ve İbn İshak'a göre 40 kişiden oluşan bir irşad heyetidir.¹²³ Bu heyetin gönderiliş sebebi tamamen irşad faaliyetinde bulunmaktı.

"Mülaibü'l-Esinne" lakabıyla bilinen ve Necid ahalisinden olan Ebu Bera b. Amir b. Malik b. Cafer el-Amiri Medine'ye gelmiş ve Hz. Muhammed'den kendilerine bir din öğreticisi göndermesini istemiştir. Hz. Muhammed göndereceği din öğreticilerinin güvenliği konusunda endişelerini dile getirince, Amr b. Malik,

¹²¹ Zürkani, Muhammed b. Abdü'l-Baki b. Yusuf, *Şerhu Mevahibi'l-Ledüniyye*, Beyrut 1937, c. V, s. 146.

¹²² Yakubi, Ahmed b. Ebi Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb el-Abbasi, *Tarihu'l-Ya'kubi*, Beyrut 1960, c. II, s. 72.

¹²³ Halife b. Hayyat, s. 45.

heyetin güvenliğini sağlayacağı hususunda sorumluluğu üzerine aldı. Böylece bu heyet, Adnani Hevazin'in alt kolu olan Beni Amr b. Sa'saa kabilesine H.4'de Safer ayında (Temmuz-Ağustos 625) gönderilmişti.¹²⁴

Ebu Bera Amir b. Malik'in yeğeni olan şair Amir b. Tufeyl birkaç kabilenin de yardımını alarak¹²⁵ gönderilen irşad heyetini pusuya düşürdü. Üstelik Ebu Bera Amir b. Malik'in himayesinde olmalarına aldırış etmeden irşad heyetini şehid etti. Amir b. Ümeyye ed-Damri bu sırada heyetin binek hayvanlarını otlattığı için katliamdan kurtulmuştur. Ancak daha sonra esir olarak alınmış ve baskını düzenleyen Amir b. Tufeyl tarafından annesinin köle azadı adağına karşılık olarak serbest bırakılmıştır.¹²⁶

Meydana gelen bu acı hadiseyi Allah Resulü vahiy yoluyla haber almıştır ve bu felaket karşısında çok üzölmüştür. Üzüntüsünden bir süre sabah namazlarında, bir rivayete göre beş vakit namazda beddua etmiştir.¹²⁷

“Rahmet Peygamberi”¹²⁸ Hz. Muhammed'in kendisine ve ashabına yöneltilen birçok haksızlık ve tecavüz karşısında bedduaya tevessül etmediğı halde Bi'rimaune hadisesi sebebiyle bedduada bulunması dikkat çekicidir. Savaş maksadıyla değil, tamamen dini ve barışçı mülahazalarla gönderilen seçkin ve kalabalık bir irşad heyetinin, kendilerine can güvenliğı verildiğı halde, genel ahlak kurallarına ve Araplar arasında son derece önemli kabul edilen geleneklere aykırı olarak savunmasız bir şekilde öldürölmesi, Hz. Muhammed'i fazlasıyla müteessir etmiştir.¹²⁹

Bi'rimaune'den sağ çıkan Amir b. Ümeyye ed-Damri olayı haber vermek için Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Bu yolculukta Amir b. Tufeyl'in mensubu olduğı Beni Amr kabilesinden iki kişiyle karşılaşmıştır. Amir b. Ümeyye Bi'rimaune intikamını almak için gece uyurlarken bu iki kişiyi öldürmüştür. Ancak Amir b. Ümeyye'nin bu iki kişinin Müslüman olduklarından ve Peygamber'in himayesine

¹²⁴ İbnü'l-Cevzi, Ebu Abdullah Muhammed, *Zadı'l-Mead*, Beyrut 1973, c. II, s. 491-492.

¹²⁵ Vakıdi, *Tarih*, c. I, s. 347.

¹²⁶ Vakıdi, *Tarih*, c. II, s. 742-743.

¹²⁷ Vakıdi, *Tarih*, c. I, s. 350.

¹²⁸ el-Enbiya 21/107.

¹²⁹ Şulul, *Kronoloji*, s. 359.

girdiklerinden haberi yoktu. Bu olaydan sonra Allah Resulü çok üzüntü duymuştur ve öldürülen Müslüman iki şahsın diyetlerini ailelerine göndermiştir.

“Amr b. Ümeyye Seriiyesi” olarak bilinen diğer bir olay da şöyledir. Aslında kaynaklar bize Amr b. Ümeyye'nin iki defa seriiye düzenlediğini göstermektedir. Birincisinde: Amr b. Ümeyye Reci Vakasında müşrikler tarafından çarmıha gerilerek şehid edilen Hubeyb b. Adi'nin¹³⁰ naaşını oradan indirmek maksadıyla Mekke'ye Peygamber tarafından gönderilmiştir.

Amr b. Ümeyye'nin Hubeyb'in naaşını kurtarma seriiyesinin tarihini net bir şekilde vermek oldukça güçtür. Çünkü Reci Vakası'nın Hicri 4. yılın Safer ayında meydana gelmiş olması, hem de Hubeyb'in idam edilmesinin haram aylara denk geldiği için ertelenmiş olması ve idamın Zilkade ayı bittikten sonra gerçekleşmesine¹³¹ bakarak bu seriiyenin hicri 5'ten sonra Muharrem ayında olduğunu söylenebilir.

İkinci seriiye ise: Ebu Süfyan'ın Peygamber'e suikast girişimine cevap vermek maksadıyla Amr b. Ümeyye'nin Mekke'ye gönderilmesidir.¹³² Amr b. Ümeyye'nin Ebu Süfyan'a suikast seriiyesinin ihtimal dâhilindeki tarihi ise Belazuri'nin verdiği Hicri 8. yıldır (629-630).¹³³

Amr b. Ümeyye Hubeyb'in naaşını çarmıhtan indirip karşısına çıkan üç kişiyi de öldürmüş ve Mekkeli bir casusu da alarak Medine'ye dönmüştür. Hz. Peygamber Amr'ın yaptıklarını öğrenince memnun oldu ve ona dua etti.

Amr b. Ümeyye eskiden beri elçilik vazifesiyle bilinen bir sahabidir. Bundan dolayı Peygamber onun bu hizmetinden yararlanmıştı. Hicretin beşinci yılında Hendek Savaşı'ndan sonra Mekke'de bir kıtlık baş göstermiştir. Hz. Peygamber fakirlere dağıtılmak üzere Ebu Süfyan'a 500 dinar kadar yardım göndermiştir. Bu görevi de Amr b. Ümeyye'ye vermiştir.

¹³⁰ Şami, c. VI, s. 39.

¹³¹ Vakıdî, *Tarih*, c. I, s. 357.

¹³² Şulul, *Kronoloji*, s. 394.

¹³³ Belazuri, *Ensab*, c. I, s. 487.

Bu görevden başka yine Allah Resulü Amr b. Ümeyye'ye Hicretin 7. yılında (628-629) komşu ülkelere gönderilmek üzere yazdırdığı mektuplardan ikisini Habeş Necaşisi'ne ulaştırmak görevini de ona vermiştir.¹³⁴

Amr b. Ümeyye ed-Damri Hicri 8. yıl Şevval ayında (Ocak-Şubat 630) yapılan Huneyn Gazvesi'ne¹³⁵, Taif Muhasarasına ve Hicri 9. Yılın Receb ayında (Ekim-Kasım 630) yapılan Tebük Seferine¹³⁶ katılmıştır.

Hicretin 9.yılında Halid b. Velid komutasında Dumetülcendel Emiri Ükeydir'e karşı yapılan seriyyede yer almıştır.¹³⁷ Ükeydir'in esir alınması ve elde edilen ganimetlerin ulaştırılması görevini Amr b. Ümeyye yerine getirmiştir. Yine aynı senenin sonunda Hz. Peygamber'in Müseylime'yi İslam'a davet eden mektubunu Beni Hanife kabilesine götürmüş ve Müseylime'nin cevabını da getirmiştir.

Beni Hanife'ye mensub 17 kişilik bir heyet¹³⁸ Medine'ye gelerek Hz. Muhammed ile görüşerek İslam'ı kabul etmiştir. Beni Hanife heyetinde bulunan ve kabilenin reisi konumundaki Müseylime İslam'ı kabul etmemiş ve Peygamberle tartışmanın yanı sıra kendisini peygamberliğine ortak etmesi ve vekil olarak tayin etmesi gibi değişik isteklerde bulunmuştur. Daha sonra peygamberlik iddiasıyla ortaya atılarak isyan etmiştir.¹³⁹ İbn İshak'a göre Hicretin 10. yılının (631-32) sonunda Resulullah ile mektuplaşmıştır.¹⁴⁰

Müseylime'nin peygamberlik iddiasında bulunması üzerine Allah Resulü kendisine bir davet mektubu yazarak Amr b. Ümeyye ed-Damri vasıtası ile

¹³⁴ Belazuri, *Ensab*, c. II, s. 72.

¹³⁵ Vakıdî, c. I, s. 6; c. III, s. 889, 892, 895.

¹³⁶ İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dimaşk*, thk. Muhibbuddin Ebi Said Ömer, Beyrut 1995, c. II, s. 28.

¹³⁷ Belazuri, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Fütuhu'l-Buldan*, thk. Abdullah Uneys et-Tabba', Beyrut 1985, s. 84.

¹³⁸ Zürkani, Muhammed b. Abdü'l- Baki b. Yusuf, *Şerhu Mevahibi'l-Ledüniyye*, nesih, Murat Molla, Beyrut 1937, c. V, s. 146.

¹³⁹ Süheyli, Ebu'l Kasım Abdurrahman b. Abdilllah b. Ahmed b. Ebi'l-Hasen, *er-Ravdü'l-Ünuf*, thk. Ömer Abdüsselam es-Selami, Mısır 1973, c. VII, s. 467-472.

¹⁴⁰ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar, *es-Sire: Kitabu'l-Mebde've'l-Meb'as ve'l-Megazi*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981, s. 206.

göndermiş ve onu İslam'a çağırmıştır.¹⁴¹Fakat söz konusu mektubun aslı rivayet edilmemiştir.¹⁴²

Müseylime Hz. Muhammed'in mektubunu alınca kendisine şöyle mukabelede bulunmuştur:

“Resulullah Müseylime'den Resulullah Muhammed'e,

Sana selam olsun.

Bundan sonra, şüphesiz ki ben risalet vazifesinde sana ortak kıldım. Yeryüzünün yarısı bize yarısı da Kureyş'e aittir. Fakat Kureyş haddi tecavüz eden bir topluluktur.”¹⁴³

Müseylime'nin bu tutumuna mukabil Hz. Muhammed ona tekrar bir mektub göndermiştir. Şöyle ki:

“Bismillahirrahmanirrahim

Muhammed Resulullah'dan Müseylimetü'l-Kezzab'a,

Selam hidayete tabi olan kimseler üzerine olsun.

Bundan sonra, şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine verir. Akibet sahiplerinindir.”¹⁴⁴

Amr b. Ümeyye ed-Damri, Muaviye devrinde ömrünün son yıllarını geçirdiği Medine'nin Harratin Mahallesi'ndeki evinde vefat etmiştir.¹⁴⁵ Peygamberimizden 28 tane hadis rivayet etmiştir. Oğulları Cafer, Abdullah, Fazl ve bazı diğer şahıslar kendisinden hadis rivayet etmiştir. Talebesi Şa'bi de ondan öğrendiği çeşitli bilgileri ve siyerle alakalı haberleri nakletmiştir.¹⁴⁶

¹⁴¹ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 222,246.

¹⁴² Hamidullah, *el-Vesai kü's-Siyasiye*, s. 257.

¹⁴³ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 247.

¹⁴⁴ İbn Kesir, *Sire*, c. IV, s. 97-98.

¹⁴⁵ Serahsi, *Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, nşr. Selahaddin el-Münccid, Kahire, 1971-72, c. I, s. 52, 97.

¹⁴⁶ Zehebi, el-Hafız Şemseddin, *Siyeru A'lamü'n-Nübela*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut 1413, c. III, s. 179-181.

2.2. Dihye b. Halife el-Kelbi

Ashâb-ı kirâmın büyüklerinden ve sima olarak en güzellerindedir. İsmi; Dihye b. Halife b. Ferve b. Fedâle b. Zeyd b. İmrü'l-Kays b. Hazrec olup, Dihyetü'l-Kelbî diye meşhur olmuştur. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir¹⁴⁷, 50 (m. 670) senesinde vefat etti. Hayatının ilk ve son yılları hakkında pek bilgi olmayan Hz. Dihye geç Müslüman olan sahabelerdendir. Kız kardeşi Şeraf binti Halifetü'l-Kelbi, meşhur kadın sahabelerdendir.

Kabilelerinin reisi olan Dihye b. Halife el-Kelbi ticaretle meşgul olan, çok zengin biriydi. Bir rivayete göre Peygamberimizin ortağı idi.¹⁴⁸ Ticaret amacıyla Medine'ye sık sık gidip gelirdi. Müslüman olmadan önce de Allah Resulü (s.a.v.)'nü severdi ve ticaret dönüşü Hz. Muhammed'in yanına uğrayarak O'na hediyeler takdim ederdi.¹⁴⁹ Ancak, Allah Resulü (s.a.v.) bunlara kıymet vermez ve "Yâ Dihye eğer beni memnun etmek istiyorsan iman et. Cehennem ateşinden kurtul" buyurur, O'nun iman etmesini isterdi. Dihye ise zamanı olduğunu söylerdi. Peygamberimiz (s.a.v.) onun hidayet bulması için dua ederdi.¹⁵⁰ Peygamberimiz Kelbi'nin Müslüman olmasını bilhassa çokça arzu ediyordu. Zira onun Müslüman olmasıyla eli altındaki yedi yüz kişilik ehl-i beyti de Müslüman olacaktı.

Peygamberimizin habercilerinden biri olan Dihye b. Halife el-Kelbi (r.a) yüzünün ve endamının güzelliği bakımından o devirde yaşayan insanların en güzeli idi. Kadınların fitnesinden korunması için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çarşıda yüzü kapalı dolaşmasını istediği rivayeti vardır.¹⁵¹

Dihye'nin Müslüman olmak isteği vahiyle Peygamberimize bildirilmiştir. Bedir gazâsından sonra bir gün Cebrâil (a.s.) Dihye'nin iman edeceğini Resûlullah (s.a.v.) haber vermişti. Müslüman olmak için Peygamber'in huzuruna girince Resûlullah (s.a.v.) üzerindeki hırkasını Dihye'nin oturması için yere serdi. Dihye-i Kelbî, Resûlullah (s.a.v.) hürmeten Hırka-i Saâdet'i kaldırıp, yüzüne gözüne

¹⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. II, s. 296.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, *Sire*, c. III, s. 521.

¹⁴⁹ İbn Hişâm, *Sire* c. III, s. 195.

¹⁵⁰ Buhârî, *Sahih*, c. I, s. 56.

¹⁵¹ Buhârî, *Sahih*, c. I, s. 57-58.

sürdükten sonra başının üzerine koydu. Resûlullahın (s.a.v.) duaları bereketiyle kalbinde iman nuru doğmuş ve öylece Resûlullah'a (s.a.v.) gelmişti.¹⁵²

Dihye Müslüman olduktan sonra günahlarının keffaretinin ne olduğunu sormuştur. Peygamberimiz (s.a.v) "lailahe illallah" demekle geçmiş günahlarının affedildiğini bildirdi.¹⁵³

Cebraîl (a.s) insan suretinde vahiy getirdiği zaman çoğu kez Hz. Dihye'nin suretinde gelirdi. Bu vahiy şekli Hz. Peygamber'e en kolay olanı idi. Ashâb-ı kirâm Dihye'yi (r.a.) gördükleri zaman Dihye mi yoksa Cebrâîl mi olduğunu anlayamazlardı. Dihyetü'l-Kelbi hane-i saadete geldiğinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e de hediye getirirdi. Hatta onlar Dihye'nin ceplerini ararlardı. Bir defasında Hz. Cebraîl'i Dihye sanıp ceplerini aradılar, bir şey bulamadılar. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki; "Ey kardeşim Cebrâîl? Sen benim bu torunlarımı edebsiz zannetme. Onlar seni Dihye sandılar. Dihye ne zaman gelse hediyeye getirirdi. Bunlar da hediyelerini alırlardı. Bunları öyle alıştırdı." Cebrâîl (a.s.) bunu işitince üzüldü. "Dihye bunların yanına hediyesiz gelmiyor da, ben nasıl gelirim" dedi. Elini bir uzattı Cennetten bir salkım üzüm kopardı Hz. Hasan'a verdi. Bir daha uzattı, bir nar kopardı Hz. Hüseyin'e verdi. Hasan ve Hüseyin (r.a.) hediyelerini alınca Dihye zannettikleri Cebrâîl'in (a.s.) yanından uzaklaştılar ve Mescid-i Nebevî'de oynamaya devam ettiler. Bu sırada mescidin kapısını, aksakallı, elinde baston, toz toprak içerisinde beli bükülmüş ihtiyar bir kimse geldi. "Yavrularım günlerdir açım, Allah rızası için yiyecek bir şey verin" dedi. Hz. Hasan ile Hüseyin, biri üzümü diğeri de narı yiyecekleri sırada bu ihtiyarı böyle görünce, hemen yemekten vazgeçip ihtiyara vermek için mescidin kapısına doğru yürüdüler. Tam verecekleri sırada Cebrâîl (a.s.) görüldü: "Durun, vermeyin o mel'ûna! O şeytandır. Cennet ni'metleri ona harâmıdır" buyurarak şeytanı kovdu.¹⁵⁴

Hicretin beşinci senesi (626-627) Resûlullah (s.a.v.), Benî Kureyza'ya kavuşmadan önce Medine'nin yakınında bir mevki olan Savreyn'de Ashâb-ı kirâmdan bir cemâate rastladı ve şöyle dedi: "Size kimse rastlamadı mı?" Dediler ki:

¹⁵² Belazuri, *Ensâbü'l-eşraf*, c. I, s. 351.

¹⁵³ Müslim, *Sahih*, c. III, s. 1394.

¹⁵⁴ Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Beyrut, Darü'l-Fikr neşri, 1991, c. I, s. 262.

“Yâ Resûlallah bize, Dihye bin Hâlife el-Kelbî rastladı. Eğerli beyaz bir katır üzerine binmişti O katırın üzerinde atlastan bir kadife vardı. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: “Bu Cibrîl’dir. Benî Kureyza’ya gönderildi. Onların kalelerini sarssın ve kalblerine korku atsın diye...”¹⁵⁵

Dihye-i Kelbî Rumca’yı iyi bilirdi. Tüccar biri olduğu için gittiği yerler hakkında geniş bilgiye sahipti. Resûlullah (s.a.v.) onu Bizans’a Sefir olarak göndermiştir. Hz. Muhammed ashabına “Kim benim şu mektubumu Kayser’e götürürse, ona Cennet vardır.” diye buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram: “Ya Rasulullah öldürülmesede mi?” dediklerinde, Hz. Muhammed: “Öldürülme de” buyurdu. Bu konuşmanın üzerine Dihye b. Halife el-Kelbi Kayser’e elçi olarak gitmek istediğini bildirip öne atıldı.¹⁵⁶

Resûlullah’ın (s.a.v.) Bedir gazâsı dışındaki, bütün gazvelerine iştirak eden Dihye (r.a.); Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti zamanında Suriye seferine katıldı. Hz. Ömer zamanında Yermük savaşında bulundu. Şam seferlerine katıldı. Şam’ın fethinden sonra oraya yerleşti ve Muzze’de oturdu. Hz. Muâviye zamanında Şam’da 50 (m. 670-71)’de vefât etti.¹⁵⁷

2.3. Hâtıb b. Ebu Beltea

Nesebi, Hâtıb bin Ebu Beltea bin Âmir bin Seleme bin Sa’b bin Sehl el-Lahmi’dir. Ayrıca Amr adı ile de bilinmektedir. Künyesi “Ebû Muhammed” veya “Ebû Abdullah”tır. Kendisinin Yemen’de Kahtanî kabilesine veya Necm bin Adiy kabilesine mensûb olduğu zikredilmektedir. Babası, Ebû Beltea’dır. Doğumu hakkında kesin bir tarih bildirilmemiştir. 30 (m. 650) senesinde Medine-i Münevvere’de vefât etmiştir.¹⁵⁸

Hâtıb, kuvvetli bir hitâbete ve ikna edici bir konuşma kabiliyetine sahipti. Sözleri çok tesirliydi. Dinleyenleri mest ediyor, etkisi altında bırakıyordu. Sureti, görünüşü çok güzeldi. Güler yüzlü, tatlı dilliydi.¹⁵⁹

¹⁵⁵ İbn Hişâm, *Sire*, c. III, s.195.

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *Sire*, c. III, s. 254.

¹⁵⁷ Kastalani, *Mevâhib-i Ledünniyye*, c. I, s. 238.

¹⁵⁸ İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf en-Nemeri, *el-İstiâb*, Mısır, 1328, c. I, s. 472.

¹⁵⁹ Kastalani, *Mevâhib-i Ledünniyye*, c. I, s. 239.

Hız. Hâtıb, genç yaşında Yemen'den Mekke-i Mükerrreme'ye gelmiştir. Ubeydullah bin Hâmîd bin Zühêyr bin Hâris bin Esed'in azadlı kölesi olduğu da, kaynak eserlerde zikredilmiştir. Annesinin adı bilinmemektedir. Mekke'ye yerleşen Hz. Hâtıb, burada evlenmiş ve birçok çocuğu olmuştur.¹⁶⁰

Ashâb-ı kirâmın Muhacirlerinden ve Bedir harbine katılanlarındandır. Resûlullah'ın, Mısır kralı Mukavkıs'â gönderdiği, elçisidir. İyi bir süvari olan Hâtıb b. Ebu Beltea (r.a.) aynı zamanda Müslüman olmadan önce, şairliği ile de meşhurdur. Hicretten önce Müslüman olmakla şereflenmiştir, fakat Müslüman oluşunun kesin tarihi bilinmemektedir.¹⁶¹

Mekkeli Müslümanlarla birlikte, Peygamber efendimizin hicretinden önce Medine'ye hicret etmiştir. Burada, bir süre Ensârdan Münzir b. Muhammed'in evinde misafir kalmıştır. Medine muahatında Hz. Hatıb, Ensârdan Hâlid b. Râhile ile kardeş yapılmıştır.¹⁶²

Resûlullah'a olan sevgisi ve teslimiyeti tam olan Hâtıb b. Ebu Beltea Bedir, Uhud, Hendek harblerinde ve Biat-ı Rıdvan ve Hudeybiye'de bulunmuştur. Büyük Bedir harbine katılan sahabelerin AllahuTeala günahlarını bağışlamış ve cennette elde edecekleri nimetlerden haber vermiştir. Bu sahabelerin arasında Hâtıb b. Ebu Belteada vardır. Ayrıca Hâtıb b. Ebu Beltea (r.a.), hicretin yedinci senesinin Muharrem ayında (Mayıs-Haziran 628) Hayber gazasında bulunan sahabelerdendir.¹⁶³

Hâtıb b. Ebu Beltea yakınlarına olan merhametinin çokluğu, onları kayırması sebebiyle Mekkeli müşriklere, bir mektup göndermişti. Bu hâdise Ashâb-ı kirâm arasında yanlış anlaşılmalara ve Hâtıb hakkında kötü zanna sebep olmuş, hatta öldürülmesini isteyenler bile çıkmıştır. Fakat Cenâb-ı Hak, Mümtehine sûresinin ilk ayetinde, "Ey îmân edenler, benim düşmanlarımı ve kendi düşmanlarınızı dost edinmeyiniz." buyurarak, Hz. Hâtıb'ın imanına şehâdet etmiştir. Şöyle ki: Mekke'nin fethedildiği sene Resûl-i Ekrem efendimizin hareketinden önce Hz. Hâtıb, Medine'de

¹⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. III, s. 249.

¹⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. III, s. 250.

¹⁶² ed-Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü Darimi*, thk. Abdullah Haşim Yemani el-Medeni, Kahire 1966, c. I-II, s. 145, 362.

¹⁶³ ed-Diyarbakri, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen, *Târihü'l-Hamîs fî Ahvali Enfesi Nefis*, Beyrut 1283, c. II, s. 32.

kalmakta olan Sâre adında bir kadınla, Mekke'den bazı tanıdıklarına Hz. Peygamberin hazırlık plânından bahseden bir mektup gönderdi. Mektupta şunlar yazılı idi:

“Ey Kureyş ahalisi, hiç şüphemiz olmasın, Hz. Resulullah, üzerinize bulut gibi bir askerle geliyor ki, bu asker coşkun, çağlayan bir sel gibidir. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Resülü sizin üzerinize yalnız başına da gelse, Cenâb-ı Hak onu muzaffer kılarak memnun ve mesrûr edecektir. O halde başınızın çaresine bakınız. Vesselam.”

Öte yandan Cebrâil aleyhisselâm gelerek, gizlice mektup gönderildiğini, mektubun kim tarafından, kiminle ve nasıl gönderildiğini haber verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.), Hz. Ali, Zübeyr ve Mikdad bin Esved'den meydana gelen bir ekibi, mektubu götüren kadını yakalayıp getirmekle görevlendirdi.

Ekip, kadını yakalayıp, mektubu meydana çıkarmasını istedi fakat kadın inkâr etti. Bunun üzerine: “Ya mektubu çıkarırsın veya elbiseni soyar arama yaparız” tehdidinde bulundular. Sonunda kadın saçının örgüsü arasından mektubu çıkarıp vermek durumunda kalmıştır. Böylece mektubu Hâtıb b. Ebî Beltea'nın yazdığı ortaya çıkmıştı. Peygamber efendimiz kendisini bu sebeple yanına çağırıp: “Yâ Hâtıb bu nedir?” diye, sorunca, “Yâ Resûlallah hüküm verme konusunda acele buyurmayınız. Ben aslında Kureyş kabilesinden değilim. Fakat onlarla münasebetim vardır, öte yandan Muhacirlerin Mekke'de akrabası çoktur. Onların, orada kalan çoluk çocuğunu ve mallarını korurlar. Benim ise, Mekke'de hiç himaye edecek kimsem yoktur, işte bu mektup vesilesiyle, onlar arasında minnettarlar kazanarak, akrabamı korumak istedim. Yoksa bu teşebbüsüm, kâfirlerden yana olmak, dinimden dönmek ve onlara yardım etmek için değildir”, cevabını verdi. Peygamberimiz (s.a.v.) de: “Doğrudur”, diye kendisini tasdik etti. Hz. Ömer, “Ey Allah'ın Resûlü! Bırak da şu münafığın boynunu vurayım”, diye atılınca, Resûlullah efendimiz: “Ey Ömer! Bu zât Bedir savaşına katıldı. Ne bileceksin, belki Cenâb-ı Hak, Bedir'de hazır bulunanlara iltifat buyurarak: (Ne isteneniz yapınız! Ben sizi bağışladım) buyurmuştur” deyince Hz. Ömer ağlamaya başladı. Bunun üzerine Mümtehine sûresinin 1. âyeti nâzil olmuştur. Âyet-i kerîmede Hz. Hâtıb'ın imanına Cenâb-ı Hak'ın şahit olması şöyle açıklanıyor: Cenâb-ı Hak; “Ey îmân edenler! Benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinmeyin.” buyurarak Hz. Hatîb'in durumu izah

edilmektedir. Bu ayetten sonra Ashâb-ı kirâmdan hiç birinin O'nun hakkında, kötü bir zannı kalmamıştır.¹⁶⁴

Hiz. Muhammed hicretin altıncı yılında Mekke'li müşriklerle bir sulh antlaşması yaptıktan sonra, Medine civarında bulunan altı hükümdara mektup göndererek onları İslâm dinine davet etmiştir. Hükümdarlara İslâm'a davet için gönderdiği elçileri, ashâbının en seçkinleri olup, suretleri ve sözleri en güzel olanlarıydı. Peygamberimiz (s.a.v.) bunlardan Hâtıb bin Ebî Beltea'yı Mısır kralı Mukavkıs'a göndermişti. Allah Resulü, O'nu göndermeden önce, "Ey Ashâbım! Mükâfatı AllahuTeâlâ'dan beklemek üzere şu mektubu, Mısır hükümdarına hanginiz götürür?" diye sorunca, Hiz. Hâtıb, hemen yerinden fırlayıp ayağa kalktı ve Peygamberimizin huzuruna varıp, "Yâ Resûlallah! Ben götürürüm!" dedi. Peygamberimiz de, "Ey Hâtıb! Bu vazifeni, AllahuTeâlâ senin hakkında mübârek eylesin!" buyurdu.¹⁶⁵

Hiz. Ebû Bekir zamanında Hâtıb (r.a.), tekrar Mısır'a elçi olarak gönderilmiştir. Ebû Bekir'in (r.a.) hilâfetinden sonra Hiz. Ömer devrinde de bu vazifesini çok iyi bir şekilde yapan Hâtıb (r.a.), Mukavkıs ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, Mısır'ı fetheden Amr b. Âs (r.a.) zamanına kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁶⁶

Hâtıb b. Ebî Beltea (r.a.), Medine-i Münevvere'de vefât etmiştir. Cenazesini Hiz. Osman kaldırmış ve Bakî' kabristanına defnedilmiştir.¹⁶⁷

2.4. Abdullah b. Huzafe es-Sehmi

Ebu Huzafe Abdullah b. Huzafe el-Kureyşi es-Sehmi, İslamiyet'in yayılmaya başladığı ilk zamanlarda Müslüman olmuştur. İlk Müslümanların çektiği sıkıntıları çekmiş ve Mekke döneminin çileli hayatını yaşamıştır. Kardeşi Kays b. Huzafe ile beraber İkinci Habeşistan Hicretine katılmıştır.¹⁶⁸

Abdullah b. Huzafe es-Sehmi üstün temsil kabiliyetine mensup bir sahabyıdır. Bu kabiliyeti onun elçi olarak seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Hiz. Peygamber

¹⁶⁴ İbn Hişâm, *Sire*, c. III, s. 501-502, 504.

¹⁶⁵ Belazuri, *Ensâbü'l-eshrâf*, c. I, s. 346-347.

¹⁶⁶ Vakıdı, *Tarih*, c. II, s. 202.

¹⁶⁷ Yakut, Şihabuddin Ebi Abdillâh Yakut b. Abdillâh el-Hamevi, *Mu'cemü'l-Büldan*, Beyrut 1955, c. II, s. 337.

¹⁶⁸ Makrizi, Takiyyüddin Ahmed b. Ali, *İmtau'l-Esma*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Numeysi, Beyrut 1999, c. I, s. 38, 41, 44-45.

komşu devlet reislerine İslam'a davet mektupları gönderdiği sırada, İran Kisrası'na hitaben yazdığı mektubunu Abdullah b. Huzafe başkanlığındaki bir heyetle göndermiştir.

Abdullah hicri 9. senede (630-631) Alkame b. Müceziz'in kumandasındaki bir seriyyeye katılmıştır. Bu seriyye İslam tarihinde yapılan ilk deniz seferidir. Kızıldeniz sahilinde bulunun Cidde yakınlarındaki bir adaya tertib edilen bu deniz seferi hicri 9. yılın Rebiülahir ayında yapılmıştır.¹⁶⁹

İbn İshak'ın, seriyyede bulunan Ebu Said el-Hudri'den naklettiği rivayete göre, seferden dönerken askerlerden bir bölümü gruptan ayrılıp bir an önce ailelerine gitmek için müsaade istemişlerdir. Bu isteklerine izin veren Alkame b. Müceziz, Abdullah b. Huzafe'yi izin verdiği grubun başına emir olarak tayin etti. Şakacı bir yapıya sahip olan Huzafe, bir dinlenme yerinde gruptakilere, "Şu ateşe atılmanızı kesinlikle emrediyorum!" dedi. İçlerinden bir kaçı ayağa kalktı ve hazırlandı. Oradaki diğer kişiler arkadaşlarının ateşe atılacaklarını sandılar. Bu arada Abdullah b. Huzafe, "durun, ben size şaka yaptım" dedi. Başlarından geçen bu olayı Hz. Peygamber'e anlattıklarında Resulullah, "Kim size günah işlemeniz konusunda emrederse, ona bu konuda itaat etmeyin!" veya başka bir rivayete göre: "Eğer ateşe girmiş olsalardı, kıyamet gününe kadar bir daha oradan çıkamazlardı! Allah'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat maruftadır!" buyurdu.¹⁷⁰

Abdullah b. Huzafe ayrıca Hz. Ömer devrinde de Suriye fethinde bulunmuştur. Burada Bizanslılara esir düşmüştür. Huzafe buradan iman gücü ve teslimiyetinin mükâfatı olarak serbest bırakılmıştır. Bu olay şöyledir: Abdullah Suriye'de çarpışırken onu esir alan düşman kuvvetleri Peygamber'in ashabından olduğunu söyleyerek krallarının huzuruna çıkarmışlardır. Kral, Hıristiyanlığa geçmesi durumunda kendisine önemli mevkilerle birlikte pek çok servet vermeyi teklif etti. Abdullah'ın teklifine önem vermediğini görünce bu defa onu ölümle tehdit etti; buna da aldırmadığını görünce alnından öperse hayatını bağışlayacağını bildirdi. Bundan da sonuç alamayınca kendi hayatıyla birlikte esir düşen Müslümanların da hayatını bağışlayacağını söyledi. Bunun üzerine Abdullah b. Huzafe, kralın alnını öperek

¹⁶⁹ Vakıdi, *Tarih*, c. III, s. 983.

¹⁷⁰ Buhari, *el-Meğazi*, 4340; Şami, c. VI, s. 216.

seksen veya yüz arkadaşının hayatını kurtarmış oldu. Medine'ye döndüklerinde olayı haber alan Hz. Ömer, Abdullah'ı alnından öpmenin her Müslüman'ın görevi olduğunu söyledi ve ilk olarak da onu alnından öpen kişi oldu.¹⁷¹

Mısır fethinde de bulunan Huzafe, Hz. Osman devrinin sonlarında Mısır'da 655 yılında vefat etmiştir.¹⁷²

2.5. Şücâ' b. Vehb el-Esedi

Tam künyesi Ebu Vehb Şücâ' b. Vehb b. Rebia el-Esedi'dir. Bazı kaynaklarda babasının adı Ebu Vehb olarak geçmektedir.¹⁷³ Şücâ' b. Vehb, Esed kabilesine mensuttur.

Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara katılmış olan Şücâ' b. Vehb'in İkinci Habeşistan Hicretinde kardeşi Ukbe b. Vehb ile beraber olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁴

Medine'ye hicret eden Muhacirlerden olup, Medine muahatında Resul-i Ekrem onu Evs b. Havli ile kardeş ilan etmiştir.¹⁷⁵

Resulullah'ın komşu devletlere gönderdiği davet mektuplardan birini de Bizans Kayseri'nin Belka valisi Haris b. Şemir el-Gassani'ye Şücâ' b. Vehb götürmüştür. Bu mektup dışında daha sonra Suriye'de hüküm süren Gassanilerin son emiri olan Cebele b. Eyhem'e de İslam'a davet mektubu götürmüştür.¹⁷⁶ Cebele b. Eyhem, Haris b. Şemir'in amcasının oğludur.¹⁷⁷ Şücâ' b. Vehb Cebeleyi'de aynı şekilde İslam'a davet etmiştir. Cebele'ye şöyle bir hitabede bulunmuştur:

“Ya Cebele, senin kavmin şu ümmi olan Nebi'yi kendi yurdundan yurtlarına nakletmişler, onu himaye etmişler ve ona yardım etmişlerdir. Ecdadının tabi olduğu şu din, atalarının dini değildir. Sen Şam meliki olmakla, Rumlar'a da komşu durumundasın. Eğer Kisra'ya komşu olsaydın, Farisilerin dinine meyledecek ve onu

¹⁷¹ Kastalani, *Mevâhib-i Ledünniyye*, c. I, s. 282.

¹⁷² Vakıdi, *Tarih*, c. II, s. 345.

¹⁷³ Erdinç Ahatlı, “Şüca b. Vehb”, *DİA*, c. 39, s. 246.

¹⁷⁴ İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihabu'd-Din Ahmed b. Hacer el-Akallani, Kahire 1987, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, c. IV, s. 528.

¹⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, c. IV, s. 529.

¹⁷⁶ Süheyli, *Ravdü'l-Ümuf*, c. VIII, s. 522-523.

¹⁷⁷ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 255.

kabul edecektin. Bu durumda sen Müslüman olursan Şam bölgesinin halkı da sana tabi olacaktır. Rumlar senin duruşundan korkacaktır. Eğer onlar kabul etmezlerse, kendileri için dünya, senin için de mükâfat olarak ahiret vardır.

Sen kiliseleri camiye dönüştüreceksin, nakusun yerine ezanı okutacaksın, salibin yerine de kıbleyi ikame edeceksin. Allah katında olan, daha hayırlı ve daha devamlıdır”.

Cebele, Şücâ’ın konuşmasını dinledikten sonra şöyle cevap vermiştir:

“Vallahi, yeri ve göğü yaradan Allah’a hamd olsun ki, bütün insanların bahsettiğin Nebi’nin etrafında toplanmış olması hoşuma gitmektedir. Kavmimin de onunla bereber olması, beni sevindirmiştir. Fakat ben şuan hak ile batılı hemen ayırt edemiyorum, söylediklerini araştıracağım.”¹⁷⁸

Kaynaklarda Hz. Muhammed’in Cebele’ye yazmış olduğu mektup ile Cebelenin cevabi mektubu rivayet edilmemiştir.¹⁷⁹

Şücâ’ b. Vehb hicri 8. Senede (629-630) es-Siy Seriyesine kumandanlık yapmıştır. Aslında bu seriyye hicri 4. yılda yapılan¹⁸⁰ Bi’rimaune’de irşad heyetinin katledildiği hadiseye cevap niteliği taşımaktadır. Şücâ’ b. Vehb 24 kişilik bir birlikle, Medine’ye beş günlük mesafede bulunan es-Siy¹⁸¹denilen yerde Hevazinli Beni Amir’e karşı sevk edildi. Şücâ’ b. Vehb kabileye ani bir baskın düzenleyerek çok sayıda deve ve koyun ele geçirmiştir. Ayrıca birkaç kadını da esir alarak Medine’ye dönmüştür.¹⁸²

Şücâ’ b. Vehb hicretin 12. yılında (633) Halid b. Velid kumandasında Müseylimetü’l-Kezzab’a karşı yapılan Yemame savaşında şehid olmuştur. Naif bir kişiliğe sahip bir zat olan Şücâ’ b. Vehb’in hadis rivayet ettiği bilinmemektedir.¹⁸³

¹⁷⁸ Süheylî, *Ravdü’l-Ünuf*, c. II, s. 357; Dahlan, *Sire*, c. II, s. 178.

¹⁷⁹ Hamidullah, *el-Vesaikü’s-Siyasiyye*, s. 98.

¹⁸⁰ Beyhaki, *Delailü’n-Nübüvve*, c. III, s. 338.

¹⁸¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, c. II, s. 127; Zürkani, *Mevahibü’l-Ledüniyye*, c. III, s. 337.

¹⁸² Vakıdî, *Tarih*, c. I, s. 347-348.

¹⁸³ Süheylî, *Ravdü’l-Ünuf*, c. VII, s. 522-523.

2.6. Âlâ b. Abdullah el-Hadrami

Âlâ b. Abdillâh b. İmad el-Hadrami, Hz. Peygamber, Ebu Bekir ve Ömer hilafetinde Bahreyn valiliği yapan sahabidir. Babası Abdillâh, Hadramut'dan gelmiş ve Mekke'ye yerleşmiştir. Mekke'de doğan Âlâ, erken yaşta İslamiyet'i kabul etmiştir. Okuma yazma bilen Âlâ, zaman zaman Allah Resulüne kâtiplik yapmıştır.¹⁸⁴

Hz. Muhammed Âlâ'yı 630 yılında Bahreyn ve Umman'a İslamiyet'i tebliğ etmek, sadaka ve cizye toplamak maksadıyla göndermiştir.¹⁸⁵

Âlâ b. Abdillâh, Bahreyn valisi Münzir b. Sava et-Temimi ed-Darimi el-Abdi'ye İslam'a davet mektubuyla gönderilmiştir.¹⁸⁶ Münzir İslamiyet'i kabul etmiş, Hz. Muhammed'in vefatından ve Bahreyn ahalisinin irtidadından önce vefat etmiştir.¹⁸⁷

Bahreyn İslam hâkimiyetine girene kadar Sasani İmparatorluğuna bağlı idi.¹⁸⁸ Hz. Peygamber zamanında bu bölgenin yöneticisi Münzir b. Sava idi. Münzir b. Sava, İslam'ın hem dünya hem de ahiret işlerini birlikte ele almasına hayran kalmıştır. Müslüman olan Münzir, Resulullah'a bir mektup yazmıştır. Hz. Muhammedde Münzir'e cevabi mektub yazmıştır. Mektub şöyledir: "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Bu Allah'ın Resulü Muhammed'den Münzir b. Sava'ya mektuptur. Ben, sana hidayet bahsettiği için Allah'a hamd ederim. Elçilerin geldi ve mektubunu aldım. Bizim gibi namaz kılan, kestiğimiz hayvanların etini yiyen ve yönünü kiblemize çeviren Müslüman'dır. O kimse Müslümanların sahip olduğu hak ve mükellefiyetlere de sahiptir. Aksi durumda İslamiyet'i kabul etmeyen kişi de cizye vermekle mükelleftir."¹⁸⁹

Bahreyn'de yaşayan Mecusi, Yahudi ve Hıristiyanlar, Âlâ b. Abdillâh ile antlaşma yaptılar. Bu antlaşma, Müslümanların Arap Yarımadası dışında yaptıkları ilk antlaşma özelliğini taşımaktadır. Bahreyn'deki başarıları sebebiyle Hz.

¹⁸⁴ İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf en-Nemeri, *el-İstiab*, Mısır 1328, c. III, s. 146-148.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, c. II, s. 497-498.

¹⁸⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, Beyrut 1957, c. IV, s. 281, 316.

¹⁸⁷ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 222.

¹⁸⁸ Hamidullah, *Mecmuatü'l-Vesaiiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Raşıde*, Beyrut, 1987, s. 144.

¹⁸⁹ Belazuri, *Fütuhu'l-Büldan*, c. I, s. 106-107.

Muhammed, Âlâ b. Abdullah'ı Bahreyn'e vali tayin etti ve zekât miktarlarını açıklayan bir risale yazdırarak ona verdi.¹⁹⁰

Bazı kaynaklar Âlâ'nın Bahreyn valiliğini Peygamber'in hayatı boyunca sürdürdüğünü belirtmektedir. Diğer bazı kaynaklar da daha sonra onun yerine Hz. Muhammed'in Eban b. Said'i tayin ettiğini kaydetmektedir.

Hız. Ebu Bekir döneminde ortaya çıkan irtidad olayları esnasında Bahreyn'e tekrar vali tayin edilmiştir. Bu irtidad olaylarında Alâ, mürtedleri bozguna uğratarak büyük başarılar elde etmiştir.

Bahreyn'deki bu başarılarının ardından İran topraklarına yönelmiş ve fetih hareketlerine girişmiştir. Başarılı olarak birçok yeri fethetmiştir. Fars bölgesine bir çıkarma harekâtı düzenleyen Âlâ, 638 senesindeki bu ilk deniz seferinde başarı elde edememiştir.¹⁹¹

Hız. Ömer kendisinden izin almadan giriştiği bu harekât sebebiyle Âlâ'yı görevinden azlederek yerine Ebu Hüreyre'yi Bahreyn'e tayin etmiştir.¹⁹²

Peygamber'den dört hadis rivayet eden Âlâ, hac görevini yerine getirip Kufe'ye dönerken yolda vefat etmiştir.¹⁹³

2.7. Muhacir b. Ümeyye el-Mahzumi

Tam künyesi el-Muhacir b. Ebi Ümeyye b.el-Muğire el-Kureysi el-Mahzumi olan bu sahabe'nin asıl adı Velid'dir. Annesi Atike bint Amir b. Rebia'dır.¹⁹⁴ Hicri 5.Yılda (626-27) Müslüman olduktan sonra Medine'ye hicret etmiştir. Asıl adı Hind olan kız kardeşi Ümmü Seleme Hız. Muhammed'in hanımlarındandır.¹⁹⁵

Muhacir olarak anılması onun Medine'ye hicret ettikten sonra kız kardeşi Ümmü Seleme'nin yanına gidip, Ümmü Seleme'nin de Hız. Muhammed'e Velid'in

¹⁹⁰ İbn Habib, Ebu Cafer Muhammed, *Kitabü'l-Muhabber*, nşr. İlse Lichtenstadter, Beyrut ts, s. 77.

¹⁹¹ İbn Habib, *Kitabü'l-Muhabber*, s. 79.

¹⁹² Vakıdî, *Tarih*, c. III, s. 179.

¹⁹³ Buhârî, *Sahih*, c. I, s. 56-57, c. IV, s. 44-45.

¹⁹⁴ İbn Abdilber, *el-İstiab*, c. II, s. 454-455.

¹⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İstiab*, c. IV, s. 421.

muhacir olarak geldiğini belirtmesi üzerine Allah Resulü ona Muhacir diye hitap etmiştir. Böylece daha sonraları da bu hitapla anılır olmuştur.¹⁹⁶

Bedir gazvesinde bulunan Muhacir b. Ümeyye burada Müslümanlara karşı savaştı. Kardeşleri Mesud ve Hişam Bedir gazvesinde öldürülmüşlerdir.¹⁹⁷

Muhacir b. Ümeyye hicri 8. yılda Allah Resulü Cirane'den ayrıldığında¹⁹⁸ Yemen'deki bazı müşrik kabileleri İslam'a davet etmek veya bazı şehirleri itaat altına almak için bazı seriyyeler sevk etmiştir. Bunlardan biri de Muhacir b. Ümeyye'nin San'a Seriyyesi'dir.

Hicri 9. yılda Tebuk Seferine¹⁹⁹ katılmayan birkaç kişi arasında yer aldığı için Hz. Muhammed ona gücenmiştir. Ancak kız kardeşi Ümmü Seleme'nin araya girip mazeretinin olduğunu, bu yüzden sefere iştirak edemediğini bildirmesi üzerine Peygamber de onu affetmiştir.²⁰⁰

Allah Resulü Muhacir b. Ümeyye'yi Yemen'in güney ve güneydoğusunda bir bölge olan Hadramut kabilelerinden Kinde ve Sadif'e zekât toplamak, İslamiyet'i öğretmek ve şer'î hükümleri uygulaması için görevlendirmiştir.²⁰¹

Ayrıca bazı kaynaklarda Hz. Muhammed'in, Ümeyye'yi Yemen Meliki Haris b. Abdülkülal'e elçi olarak gönderdiği ve melikin huzurunda etkili ve güzel bir hitabe yapması üzerine Haris'in İslamiyet'i kabul ettiği belirtilmektedir.²⁰²

Muhacir b. Ümeyye ayrıca Ebu Bekir döneminde ortaya çıkan ridde hareketlerine karşı etkin rol oynamıştır. Yemen ve Hadramut'ta ortaya çıkan irtidad hareketlerini önlemek için gönderilen orduya Muhacir b. Ümeyye kumandanlık yapmıştır.²⁰³

Yemen'deki irtidad olaylarında etkin rol oynaması ve birçok başarı elde etmesinden dolayı Halife Hz. Ebu Bekir tarafından Yemen âmilliğine getirilmiştir.

¹⁹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, c. V, s. 292.

¹⁹⁷ Vakıdi, *Tarih*, c. I, s. 308.

¹⁹⁸ Zürkani, *Mevahibü'l-Ledüniyye*, c. IV, s. 28-29.

¹⁹⁹ Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, c. V, s. 213, 219.

²⁰⁰ Makrizi, *İmtau'l Esmâ*, c. II, s. 80.

²⁰¹ Süheylî, *Ravdü'l-Ünuf*, c. VII, s. 528.

²⁰² Süheylî, *Ravdü'l-Ünuf*, c. VII, s. 641.

²⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, c. V, s. 298.

Muhacir b. Ümeyye Hz. Muhammed'in nikâhlayıp fakat aralarında birleşme olmadan boşadığı Esmâ b. Numan ile evlendiği kaynaklarda geçmektedir. Bu evlilikten dolayı Hz. Ömer'in onları cezalandırmak istemesi üzerine Esmâ b. Numan Allah Resulü ile zifafa girmediğini ve bu yüzden müminlerin annesi sayılmadığını bildirmesinin ardından Ömer'in bu düşünceden vazgeçtiği bildirilmektedir.²⁰⁴

Hz. Muhammed'in kâtipleri arasında zikredilen Muhacir b. Ümeyye 633'de vefat etmiştir.

²⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. VIII, s. 146-147.

3. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE İSLAM'A DAVET İÇİN YAZILAN MEKTUPLAR VE DİPLOMASİ FAALİYETLERİ

3.1. İslam'a Davet İçin Yazılan Mektuplar

3.1.1. Necaşi'ye Gönderilen Davet Mektubu

Hz. Muhammed Hudeybiye'den dönüşünden hemen sonra komşu ve civar devlet reislerine davet mektupları göndermeyi düşünmüştür. Bu düşüncesini hicrî 7. Senenin Muharrem ayında (Mayıs-Haziran 628) gerçekleştirmek suretiyle seçtiği altı elçiden ilkini Habeş kralı Necaşi'ye göndermiştir.²⁰⁵

Seçilen elçi Amr b. Ümeyye ed-Damri, iki mektupla Necaşi'ye gönderilmiştir.²⁰⁶ Amr b. Ümeyye ed-Damri, daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olan Müslümanların durumları hakkında bilgi almak ve Necaşi'ye Peygamber'in davet mektubunu takdim etmek suretiyle görevlendirilmiştir.²⁰⁷

Kral Necaşi ile muhacirlerin ilk karşılaşmasının üzerinden takriben on iki senelik bir zaman geçtikten sonra elçi Amr b. Ümeyye bir davet mektubu ile Necaşi'nin huzuruna çıkmıştır. İhtimaldir ki Necaşi, elçi gelene kadar geçen bu zaman zarfında yurdundaki muhacirlerden İslam'ı araştırma fırsatı bulmuştur. Bundan dolayı elçi Amr b. Ümeyye ed-Damrî davet mektubunu takdim ettiğinde Necaşi bu mektubu yadırgamamış ve saygısından dolayı tahtından inip diz çökerek mektubu saygıyla almıştır. Hatta Habeş halkının şuna kadar bu mektuptan daha hayırlı bir mektup almadıklarını da ifade etmiştir.²⁰⁸

Amr b. Ümeyye elindeki davet mektubunu takdim ile birlikte Necaşi'ye veciz bir hitabede bulunmuştur. Bu hitabe şöyledir:

²⁰⁵ İbn Kesir, *Sire*, c. II, s. 42.

²⁰⁶ Amiri, İmamü'd-Din Yahya b. Ebi Bekr el-Amiri, (Şerh, Cemalu'd-Din Muhammed el-Eşhas el-Yemini), *Behçetü'l-Mehafil ve Buğyetü'l-Enasil*, Medine, Mektebetü'l-İlmiyye, y.t, c.I, s. 344.

²⁰⁷ İbn Tulun, Şemsü'd-Din Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İ'lamü's-Sailin 'an Kütübi Seyyidi'l-Mürselin*, Dımeşk 1348, c. II, s. 525.

²⁰⁸ Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, c. I, s. 428.

“Ey Ashame, benim söylemem, senin de söyleneni dinlemen lazım gelir. Merhamet noktasında sen bizdensin, biz de güven hususunda sendens. Tarafından hangi hayrı umduysak onu bulduk. Yanında bulunduğumuz sürede senden emniyet bulduk asla bir şerrin dokunmadı bize. Biz, sana, İncil’de seninle aramızda reddolunmaz bir delil müşahede ettik. Bunda atalarına ait bir haber, hak ile batılı ayırmada bir ölçü vardır. Yahudilerin durumu, İsa b. Meryem’e karşı ne ise, sen de şu ümmi olan Nebi’ye karşı aynı durumdasın. Nebi Muhammed insanlara elçilerini gönderirken onların akıbetleri hakkında endişe duyarak göndermiştir. Fakat en emniyetli seni ve sana gönderilen elçiyi bulmuştur. Sana büyük bir ecir vardır.” dedi.

Melik Ashame de şöyle karşılık vermiştir:

“Ben Allah’a şهادet ederim ki, O, Ehl-i kitabın beklediği hak nebidir. Verilen haberler çok açık ve seçiktir. Yalnız Habeş’ten bana yardım edecekler azdır. Bana, yardımcılarımın sayısını çoğaltıncaya ve kalplerini yumuşatıncaya kadar zaman veriniz.” dedi.²⁰⁹

Elçi ile gönderilen mektuplar iki ayrı konuyu ihtiva etmekteydi. Bu mektupların birinde Hz. Peygamber Necaşi’yi İslam’a davet ediyor, diğerinde ise Ümmü Habibe’yi kendisine nikâhlanmasını bildiriyordu.²¹⁰

Konumuzla alakalı davet mektubu şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim. Resulullah Muhammed’dan Habeş Meliki Asham Necaşi’ye, İslam’ı kabul et. Ben, kendisinden başka hiçbir ilahı olmayan Allah’ın sana olan nimetinden dolayı mesrurum. O, Melik’tir, Kuddus’tür, Selam’dır. Mü’min’dir, Müheymin’dir.

Ben şهادet ederim ki, İsa b. Meryem Ruhullah’dır ve O’nun kelimesidir. Onu, iffetli, her türlü dünya kirinden ve fitnesinden temizlenmiş olan Meryem’e ilka etmiştir ve o, İsa’ya hamile kalmıştır. Allah onu, tıpkı Âdem’i kendi eliyle ve nefesiyle yarattığı gibi kendi ruhundan ve nefhinden yaratmıştır. Seni, eşi ortağı bulunmayan Allah’a davet ediyorum. İtaatine devam etmeye ve bana tabi olmaya çağırıyorum. Bana gelene iman etmeye davet ediyorum. Ben Allah’ın Resulüyüm.

²⁰⁹ İbn Sa’d, *Tabakat*, c. I, s. 258.

²¹⁰ Hamidullah, *el-Vesâik*, 79, no:23.

Daha evvel amcam oğlu Cafer'i ve onunla birlikte Müslümanlardan bir grubu ülkene göndermiştim. Sana geldikleri zaman onları misafir et, cabbarlığı bırak. Seni ve askerlerini Allah'a davet ediyorum. Kuşku yok ki ben tebliğ ettim ve nasihatatta bulundum. Nasihatimi kabul ediniz.

Selam, hidayete eren kimselere olsun".²¹¹

Davet mektubuna müsbet karşılık veren Necaşi, İslam'ı kabul etmiş ve Hz. Peygamber'in bütün taleplerini yerine getirmiştir. Resulullah'ın isteği üzere Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe'yi Resulullah'a nikâhladığını bildirmiştir.²¹² Ayrıca ülkesine hicret eden muhacirleri de mektuptaki istek doğrultusunda Medine'ye göndermiştir. Necaşi, oğlu da dâhil olmak üzere Habeş halkından oluşan 60 kişilik bir heyet de Hz. Muhammed'e göndermiştir. Bu heyet iki gemi ile yola çıkmıştır. Fakat İbn İshak'ın bildirdiğine göre gemilerden biri batmış ve Habeş heyetinden birkaç kişi boğulmuştur.²¹³ Necaşi bu heyetle İslam'ı kabul ettiğini ifade eden cevabi bir mektup göndermiştir. Mektup şöyledir:

"Bismillahirrahmanirrahim. Muhammed Resulullah'a Necaşi Asham b. Ebc'er'den. Ya Nebiyyallah, sana selam olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Bana, kendinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'dan hidayet eriştirdi.

Ey Allah'ın Resülü, bana İsa'nın durumu hakkında açıklamada bulunduğun mektubun ulaştı. Yerlerin ve göklerin Rabbine yemin olsun ki, gerçekte İsa, hülâsa olarak zikrettiğinden daha fazla değildir. O, senin söylediğin gibidir. Bize gönderdiğini tanıdık. Amcan oğlunu ve beraberindekileri misafir ettik. Şehadet ederim ki sen, Allah'ın Resülüsün, tasdik edicisin ve tasdik edilmişsin.

Sana ve senin şahsında amcan oğlu ve arkadaşlarına bey'at ettim. Onun şahadetinde âlemlerin Rabbi olan Allah için İslam'ı kabul ettim.

Oğlum Üriha b. el-Asham b. Ebc'er'i sana gönderiyorum. Çünkü ben ancak nefsim malikim. Şayet gelmemi istersen de gelirim. Ben şahadet ederim ki söylediğin her şey haklıdır.

²¹¹ Kalkaşandi, eş-Şeyh Ebu'l-Abbâs Ahmed, *Subhu'l-A'ş'a*, Kahire, y.y, 1331/1913, c.VI, s. 379.

²¹² Makrizi, *İmtau'l-Esma*, v.1021.

²¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, c. I, s. 258.

Sana selam olsun ey Allah'ın Resulü.”²¹⁴

Hiz. Peygamber'in davetine icabet eden ve kendisine sığınan muhacirlere iyi davranan Necaşi Asham b. Ebcer, hicri 9. senenin Receb ayında (Ekim-Kasım 630) vefat etmiştir. Cabir b. Abdullah'dan rivayet edildiğine göre Hiz. Peygamber “Bugün salih bir kul öldü” buyurmuş ve gıyabında cenaze namazını kıldırılmıştır.²¹⁵

3.1.2. Resulullah'ın Hirakl'e Davet Mektubu

Hiz. Muhammed Hudeybiye'den döndükten sonra risaletinin ana gayesi olan davet vazifesini ifa etmek amacıyla Rum Kralı Hirakl'e bir davet mektubu göndermeyi arzulanmıştır.

Hiz. Muhammed ashabına “Kim benim şu mektubumu Kayser'e götürürse, ona Cennet vardır.” diye buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram: “Ya Resulullah öldürülmesede mi?” dediklerinde, Hiz. Muhammed: “Öldürülme de” buyurdu.²¹⁶ Bu konuşmanın üzerine Dihye b. Halife el-Kelbi Kayser'e elçi olarak gitmek istediğini bildirip öne atıldı.²¹⁷ İsteği kabul edilen Dihyeb. Halife el-Kelbi bir davet mektubuylay Kayser'e elçi olarak gönderildi. Elçi Dihye Bizans imparatorluğunun bir eyaleti olan Busra'ya gidecek ve eyalet valisi aracılığıyla mektubu krala ulaştıracaktı.²¹⁸

Dihye, Hiz. Muhammed'in mektubu ile yola çıkmış ve kararlaştırılıp kendisine emir verildiği şekilde davranarak mektubu eyalet valisine vermiştir.²¹⁹

Dihye b. Halife el-Kelbi Kayser'e davet mektubunu ulaştırmaya koyulduğu esnada, Kral da Farisilere galip gelmesi halinde Kostantiniyye'den Kudüs'e kadar yürümeyi ve Beyt-i Makdis'i ziyaret etmeyi nezretmiştir. Zaferi kazanmalarından sonra nezrini yerine getirmek için Kudüs'e gelmiştir.²²⁰ Nezrini yerine getirdikten sonra Şam bölgesinden Kostantiniyye'ye dönerken Humus'ta mektup kendisine

²¹⁴ İbn Kesir, *Sire*, c. II, s. 43.

²¹⁵ Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, c. VI, s.

²¹⁶ Amiri, *Behçetü'l-Mehafil*, c. I, s. 336.

²¹⁷ İbn Hişam, *Sire*, c. III, s. 254.

²¹⁸ Buhari, *Sahih*, c. VIII, s. 136.

²¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 259.

²²⁰ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, v.1004.

ulaşmıştır.²²¹ Busra emiri, mektubu krala tevdi etmesi için Ady b. Hatem et-Tai'yi görevlendirmiştir.²²²

Elçi Dihye, Kayser tarafından kabul edilmiş ve aralarında bir konuşma cereyan etmiştir. Aslında aşağıda bahsedeceğimiz konuşmadan da anlaşılacağı üzere davet mektubunu bizzat Dihye Herakliyus'a takdim etmiştir. Yani eyalet valisi sadece elçi Dihye'nin Kayser tarafından kabulüne ortam hazırlamıştır.

Mevzu bahis konuşma şöyledir: “Ey Kayser, ben senden daha hayırlı bir zat tarafından sana elçi olarak gönderildim. Beni sükûnetle dinle ve sonra da nasihate icabet et. Çünkü beni huşu içinde dinlemezsen ve nasihate kulak vermezsen insafa gelemezsin”.

Bu esnada Kayser mektubu elçiden istedi, fakat elçi söylediklerine devam ederek “Mesih'in Allah Resulünü hayırla yâd ettiğini biliyor musun?” dedi. Kayser Dihye'nin سوالini “Evet” diye cevapladı. Elçi şöyle devam etti:

“Ben seni Mesih'in O'nu hayırla yâd ettiği zata davet ediyorum. Göklerin, yerin ve bütün yaratılmışların ve daha ana rahmindeyken Mesih'in peşinden gittiği zata davet ediyorum. Seni Musa ve İsa b. Meryem'in kendilerinden sonra geleceğini müjdeledikleri ümmi olan Nebi'ye davet ediyorum. Bu konuda sana yeteri kadar ilim vardır ve sana hayırdan yana şifa verir. Eğer icabet edersen dünya ve ahiret hayatın senin olur. Yok, eğer aksi olursa ahiretin senden gider ve dünya saltanatına ortak olurlar. Bil ki, senin bir rabbın vardır ve cabbarların belini kırar, nimetini tağyir eder.”

Bu konuşmadan sonra Dihye elindeki davet mektubunu bizzat kendisinin Kayser'e okuduğunu ve ondan iyi muameleyle birlikte hüsnü kabul gördüğünü bildirmiştir. Kayser, elçi Dihye'ye o an itibariyle cevap vermenin uygun olmadığını ve kendisinden düşünme, araştırma fırsatı istediğini belirtmiştir.²²³

Kayser elçiden talep ettiği zamanı hemen değerlendirmeye koyulmuştur. Bu amaçla görevlendirdiği adamlarına Şam bölgesinde Ceziretü'l-Arab'dan gelen

²²¹ İbn Kesr, *Sire*, c. III, s. 505.

²²² Saidi, Abdü'l-Müteal, *es-Siyasetü'l-İslamiyye fi Ahdi'n-Nübüvve*, Mısır, y.y, 1899, c. I, s. 145.

²²³ Kettani, *Teratib*, c. I, s. 183.

herhangi bir ticaret kafilesinin bulunup bulunmadığını araştırmalarını istemiştir.²²⁴ Tam da o sıralarda Ebu Süfyan liderliğinde bir ticaret kervanı Şam'da bulunuyordu.²²⁵

Ebu Süfyan ve beraberindeki arkadaşları kralın muhafızları tarafından götürülerek Kralın huzuruna çıkarılmışlardır. Kayser Hz. Muhammed'e akrabalık yönüyle en yakın olanın öne çıkmasını istemiştir. Ebu Süfyan kendisinin akrabalık yönüyle Nebi'ye en yakın olduğunu bildirerek öne çıkmıştır.²²⁶

Kayser Ebu Süfyan'a birçok soru yöneltmiş ve ondan doğru cevaplar almıştır. Dahası araştırmalarıyla da örtüşen ve vicdanını tatmin eden cevaplarla karşılaşmıştır. Herakliyus araştırma neticesine göre kanaatini şöyle tahlil ettirmiştir:

“ Sana nesebinden sual ettim, neseb sahibi olduğunu bildirdin. Peygamberler de aynen böyledir ve onlar neseb sahibi olan kimselerden gönderilmişlerdir.

İçinizden ondan önce peygamberlik iddiasında bulunan birileri çıkmış mıdır? dedim. Böyle bir iddiada bulunanın olmadığını söyledin ki eğer aksi olsaydı bu zat onları taklit ediyor diye düşünürdüm.

Hayatı boyunca hiç yalanla itham ettiniz mi? diye sual ettim. “Hayır” dedin. Ve ben biliyorum ki Peygamberler ne insanlara ne de Allah'a karşı hayatları boyunca yalan söylememişlerdir.

Atalarından melik olan var mıydı? Dedim. “Yok” dedin ve eğer aksi olsaydı, atalarından bildiği krallığa hevesleniyor derdim.

O'nun çağrısına insanlardan zayıf olanlar mı, yoksa soylu ve zenginler mi uymaktadır? Dedim. “zayıf olan kesim” dedin. Peygamberler de aynen bu durumdadır.

Sayıları artmakta mı yoksa azalmakta mıdır? Dedim. Arttıklarını söyledin. İman tamam oluncaya ve kemale erinceye kadar bu akıbet böyledir dedin.

²²⁴ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 496.

²²⁵ Taberî, *Tarihü'r-Rusül ve'l-Müluk*, c. II, s. 289.

²²⁶ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 496.

O'nun dinine uyup daha sonra dininden dönenler var mıdır? Dedim. "Hayır" dedin. Söylediğin doğrudur çünkü iman kalplere bir kez yerleşti mi bir daha çıkmaz.

Sizinle O'nun arasında süregelen bir harp var mıdır? Dedim. "Evet" dedin. Aranızdaki harbin galibinin nöbetleşerek değiştiğini bildirdin. Peygamberler de böyledir ve zaman zaman ağır imtihanlardan geçirilirler, fakat sonunda hüsn-i akıbet onlarındır.

Çağrısında size ne ile emretmekte olduğunu sordum. 'Namazla, zekâtla, doğrulukla, iffetle, ahde vefa ile ve emaneti eda ile emrettiğini' söyledin. Bu saydıkların bütün nebilerin sıfatlarındandır.

Kayser araştırmasının neticelerine dayanarak "O'nun zuhur edeceğini bilmekteydim, fakat sizin aranızdan çıkacağını beklemiyordum. Şayet bana söylediklerin doğru ise çok zaman geçmeyecek ve şu ayaklarımın bastığı bu topraklar, onun mülküne dâhil olacaktır. O'nun yanında olsaydım ayaklarına su dökerdim."²²⁷ dedi.

Taberi'nin naklettiğine göre mektup okunduğu esnada kralın yakın akrabalarından biri mektuba Peygamber'in kendi ismiyle başlaması ve Peygamber'in, krala "Sahibu'r-Rum" diye hitap ettiğini, aslında "Melikü'r-Rum" denmesi gerektiğini ifade ederek müdahale etmek istemiştir. Bu davranışa karşı çok sert tepki gösteren Kayser, bu kişiye tezyif edici sözler sarf etmiştir. Kayser, "Yemin olsun ki şayet söyledikleri doğru ise, mektuba kendi ismiyle başlaması elbette daha uygundur. O buna benden daha layıktır. Beni "Sahibu'r-Rum" diye isimlendirmekseyse, doğru söylemektedir. Çünkü ben onların sahibiyim asla meliki değilim. Lakin Allah onları emrime amade kılmıştır. Allah dileseydi, Faris halkını Kisra'nın başına bela ettiği gibi onları da benim başıma musallat edebilirdi. Onlar Kisra'yı öldürmüşlerdi." dedi.²²⁸

Elde ettiğimiz bilgilere göre Hz. Muhammed Hirakl'e ayrı zamanlarda iki ayrı davet mektubu göndermiştir. İlk mektub H.7 senesinde elçi Dihye aracılığıyla gönderilen mektuptur. Bu mezkûr mektup şöyledir:

²²⁷ Dahlan, *Sire*, c. II, s. 169.

²²⁸ Kettani, *Teratib*, c. I, s. 157.

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'den Rum Kralı Hirakl'e, bundan sonra, ben seni İslam dinini kabul etmeye davet ediyorum. İslam'ı kabul et selamet bul. Müslüman ol ki, Allah ecrini iki kat versin. Eğer yüz çevirirsen, bütün halkının günahı senin üzerinde olacaktır.

“Ey ehl-i kitab, hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi bir kelimeye gelin. Şöyle diyerek: “Allah'dan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler olarak tanımayalım. Buna rağmen eğer yine yüz çevirirlerse o halde deyin ki şahid olun, biz muhakkak Müslümanlarız.”²²⁹

Sihhatinden şüphe bulunmayan bu mektubun orijinali mevcut olmasa da²³⁰ muhaddisler ve tarihçiler onu aslına uygun olarak bize ulaştırmışlardır.

Bu mektup elçi Dihye ile Hirakl'e ulaştırılırken, Rumların ruhani lideri olan patriğe de bir mektup gönderilmiştir. Bu mektup da şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim

Duğaturu'l-Üskuf'a,

Selam, iman eden kimselere olsun. Meryem oğlu İsa, Allah'ın afife, temiz ve nezih olan Meryem'e ilka ettiği Ruh'u ve Kelime'sidir. Şüphesiz ki ben, Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e ve İsmail'e ve İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene ve bütün Peygamberlere Rableri katından verilenlere iman ederim. Onların hiçbirinin arasını ayırmayız ve biz ona teslim olmuş Müslümanlarız.

Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun.”²³¹

Ruhani lider ulaştığımız bilgilere göre İslam'ı kabul etmiş ve bu durumunu da açıklıkla herkese bildirmiştir. Kararını krala açıklamakla kalmamış ve kilisede de bu durumu şöyle bildirmiştir: “Ey cemaat-i Rum, bize Ahmed'den bir mektup gelmiştir.

²²⁹ Mektup hakkında tam veya kısmi iktibaslar için bkz. Buhari, *Sahih*, c. I, 4-7; Ya'kubi, *Tarihü'l-Ya'kubi*, c. II, 83-84, İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 504.

²³⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 226.

²³¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 274.

Bizi Allah'a çağırır. Ben şahadet ederim ki Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur ve yine şahadet ederim ki Ahmed Allah'ın kulu ve elçisidir".²³²

Bu konuşmanın üzerine Rum halkı liderin üzerine yürüyerek onu öldürmüşlerdir. Bu olaydan sonra kral akıbeti hakkında endişelenmeye başlamıştır. Bu yüzden Necaşi gibi samimi olamamıştır. Hayatından endişe duyduğunu ve ruhani liderin halk üzerindeki etkisinin kendisinin etkisinden fazla olmasına rağmen durumunun iç açıcı olmayacağını bizzat kendisi elçiye söylemiştir.²³³

Buna rağmen Hirakl, elçiye o günün diplomatik şartlarına uygun bir şekilde davranmıştır. Elçiyi güzel bir şekilde uğurlamış ve Resulullah'a kısa bir mektup yazmıştır. Mektubunda Müslüman olduğunu bildirmiş, ancak yenik düştüğünü de belirtmiştir.²³⁴

Bu mektubu alan Allah Resulü, bu habere itibar etmemiş, Hirakl'in yalan söylediğini ve Müslüman olmadığını beyan etmiştir.²³⁵

Kral Hirakl'e gönderilen ikinci mektup ise Tebuk seferi esnasında gönderilmiştir.²³⁶

Ebu Ubeyd söz konusu mektubun ravi zincirini belirtmek suretiyle onu nakletmiştir. Abbad b. Avvam-Husayn b. Abdurrahman-Abdullah b. Şeddad yolu ile nakledilen mektubun içeriği şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim

Allah Resulü Muhammed'den Rumlar'ın Sahibine, Seni İslam'a davet ediyorum. Şayet Müslüman olursan Müslümanların lehine olan senin de lehinedir, onların aleyhine olan senin de aleyhinedir.

Eğer İslam'a girmezsen cizye vermeniz icab eder. Çünkü Allah şöyle buyuruyor: Kendilerine kitab verilenlerden ne Allah'a ne de ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Peygamber'inin haram kıldığı şeyleri haram olarak tanımayan,

²³² Taberi, *Tarih*, c. II, s. 209.

²³³ Halebî, Ali b. İbrahim, *es-Siretü'l-Halebiyye*, Beyrut 1970, c. III, s. 65.

²³⁴ Amiri, *Behçetü'l-Mehafil*, c. II, s.158.

²³⁵ İbn Kesir, *Sire*, c. IV, s. 27.

²³⁶ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 341.

hak dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir oluncaya ve kendi elleri ile cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin.”

Buna rağmen böyle hareket etmezsen, İslam’a dâhil olacak veya cizye verecek olan halkla İslam arasına girme.²³⁷

Hz. Peygamber bu mektubu ilkinde olduğu gibi yine Dihye vasıtasıyla Hirakl’e göndermiştir.²³⁸

Netice olarak söylemek gerekirse o, İslam olmaya çok yaklaştığı halde, halkının İslam’a meyilli olmaması ve kendisinin de saltanat sevgisi, onu İslam’ı kabul etmekten mahrum bırakmıştır.²³⁹

3.1.3. Resulullah’ın Mukavkıs’a Davet Mektubu

Resulullah’ın Mukavkıs’a göndermiş olduğu bu davet mektubu orijinali mevcut olduğu iddia edilen mektublardan biridir. Bu mektubu Fransız müsteşrik M. Barthelemy Mısır’da Ahmim yakınlarındaki bir kilisede bulunduğunu iddia etmiştir.²⁴⁰

Hz. Muhammed Hudeybiye’den döndükten sonra irad ettiği bir hutbesinde “Ey insanlar, elimdeki şu mektubu hanginiz Mısır Mukavkısı’na ulaştırmak ister? Bu işin mükafat ve sevabı ancak Allah’a aittir.” buyurmuştur.²⁴¹ Bu isteğe Hâtib b. Ebu Beltea olumlu cevap vermiş ve mektubu kendisinin götürmek istediğini bildirmiştir.²⁴² Hz. Peygamber bu yolculuğun hayırlı geçmesini niyaz etmiştir.²⁴³

Hz. Muhammed’in aynı anda göndermiş olduğu altı elçiden biri olan Hâtib b. Ebu Beltea²⁴⁴ Mısır halkına ve bunların Mukavkıs olarak bilinen kralına elçi olarak gönderilmiştir. Aslında Mukavkıs bütün Mısır krallarına verilen genel bir isimdir.²⁴⁵

²³⁷ Kalkaşandi, *Subhu'l-A'ş'a*, c. VI, s. 377.

²³⁸ Süheyli, *er-Ravdu'l-Ünüf*, c. II, s. 320.

²³⁹ Sönmez, *İslam'a Da'vet Mektupları*, s. 111.

²⁴⁰ Hamidullah, *el-Vesaik*, s. 10.

²⁴¹ Kettani, *Teratib*, c. I, s. 194.

²⁴² Teymi, Ebu'l-Kasım İsmail b. Muhammed, (müstensih, Yahya b. Muhammed) *Kitabu'l-Meb'as ve'l-Meğazi*, Köprülü, K-1138, v.114; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, c. II, s. 143.

²⁴³ Dahlan, *Sire*, c. II, s. 173.

²⁴⁴ Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, c. I, s. 269.

²⁴⁵ Amiri, *Behçetü'l-Mehafil*, c. II, s. 158.

Mektubun kendisine gönderildiği Mısır kralı Mukavkıs'ın asıl ismi ise Cüreyc b. Mina'dır.²⁴⁶

Hz. Muhammed'in Mısır kralına gönderdiği mektub şöyledir:

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'den Mısır Kralı Mukavkıs'a: Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun. Bundan sonra, Ben seni İslam'ı kabul etmeye davet ediyorum. İslam'ı kabul et, selamet bulursun. Allah ecini iki kat verir. Şayet yüz çevirirsen bütün Mısır halkının günahı sana aittir. "Ey ehl-i kitab, hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi bir kelimeye gelin. Şöyle diyerek: "Allah'dan başkasına tapmayalım. Ona hiçbir şeyi eş tutmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler (diye) tanımayalım". Buna rağmen yüz çevirirlerse o halde deyin ki şahid olun, biz muhakkak ki Müslümanlarız"²⁴⁷

Mukavkıs mektubu büyük bir dikkatle okumuş, patrik ve diğer ruhani liderleri huzuruna toplamıştır. Onların gözü önünde elçinin cevaplamasını beklediği şu soruyu yöneltmiştir:

"Nebi olduğunu iddia eden bu zatın daveti esnasında kendisine muhalefet edip, O'nu ülkesinden bir başka ülkeye çıkarmalarına rağmen O'nun bu kötülükleri yapanlara beddua etmemesinin sebebi nedir?"

Hâtıb b. Ebu Beltea bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Sen İsa b. Meryem'in Allah'ın Resulü olduğuna inanmaz mısın? Kavmi onu haça germeyi istemedi mi? Bu davranışlarına rağmen o yine de onların helak olmasını istemedi. Buna karşılık Allah onu nezdine yükseltti."

Bu cevaptan etkilenen Mukavkıs, Hâtıb b. Ebu Beltea'ya "Hâkimin yanından gelen hâkimsin"²⁴⁸ diyerek aldığı cevaptan etkilendiğini göstermiştir. Elçi devamla şöyle dedi: "Senden önce biri vardı ki, en büyük Rab benim diye iddiada bulunmaktaydı. Bu iddiasından ötürü Allah onu dünya ve ahiret azabı ile

²⁴⁶ Süheyli, *Ravdu'l-Ümuf*, c. I-II, s. 248, 369.

²⁴⁷ Kastalani, *Mevahibü'l-Ledüniyye*, c. I, s. 292; İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 260.

²⁴⁸ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 514; Saidi, *es-Siyasetü'l-İslamiyye fi Ahdi'n-Nübüvve*, s. 150.

yakalayiverdi.”²⁴⁹ Başkalarından ibret al ki başkaları senden ibret almasınlar. Allah Resulü insanları hakka davet etti, fakat en çetin muhalefeti Kureyş gösterdi. Kendisine düşmanlıkta en ileri gidenler ise Yahudiler olmuştur. O’na en yakınlık gösterenler ise Hıristiyanlar olmuşturlardır.²⁵⁰ Musa (a.s)’nın İsa’yı müjdelediğini bildiğin gibi, İsa ve diğer peygamberler de Muhammed’i muştulamışlardır. Seni İslam’a davetimiz, senin ehl-i Tevrat’ı İncil’e davetin gibidir. Her Nebi, bir topluluğa gönderilmiştir ve gönderildikleri topluluklar onların ümmetidir. Ona itaat etmeleri, onların üzerine düşen bir görevdir. Sen de bu Nebi’yi idrak edenlerdensin. Biz seni Mesih’in dininden menetmiyoruz, fakat bu din ile emrediyoruz.” dedi.²⁵¹

Elçi Hâtıb’ın konuşmasına karşılık Kral şöyle cevap vermiştir: “Bahsettiğin Nebi’nin getirdiği dine baktım. Onun, nahoş ve çirkin şeylerden bahsetmediğine ikna oldum. Dahası O, akıl sahibinin rağbet ettiği ve kalpleri ferahlatan hususları emreder gördüm. O’nun, sapık bir sihirbaz ve yalancı bir kâhin olmadığını müşahede ettim. Kendisinde nübüvvet alametleri gördüm, bu yüzden O’nun hakkında düşüneceğim.”²⁵²

Vakidi’nin rivayet ettiği bir habere göre Mukavkıs’ın elçiye sorusu aslında yukarıda belirttiğimiz kadar olmayıp, daha teferruatlı birçok soru sormuş ve elçi Beltea da sorulan sorulara uygun cevaplar vermiştir. Aralarında geçen diyalog neticesinde aslında bir nebinin zuhur edeceği bilgisine sahibi olduğunu, fakat zuhur edeceği yerin daha önceki peygamberlerin zuhur ettiği Şam bölgesinden olduğu zannını da belirtmiştir. Ayrıca Nebi’nin Arap bölgesinden çıkmasından dolayı Mısır halkının Nebi’ye boğun eğmesi hususunda kendisine destek olmayacaklarını ve mülkünün elinden gideceği endişesi taşıdığını belirtmiştir. Mukavkıs bu bilgisine rağmen zuhur eden bu dinin bir gün bütün ülkeleri hâkimiyeti altına alacağını da belirtmiştir.

²⁴⁹ Naziat 79/11.

²⁵⁰ Maide 5/82.

²⁵¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadü'l-Mead*, c. III, s. 691; Süheyli, *Ravdu'l-Ünf*, c. II, s. 355.

²⁵² Kastalani, *Mevahibü'l-Ledüniyye*, c. I, s. 293.

Mukavkis, “Onun ashabı daha sonra bizim topraklarımıza da hâkim olacaktır. Ben mısır halkına bu durumdan ve seninle aramızda geçen bu konuşmadan bahsetmeyeceğim, bunun bilinmesini istemiyorum.” demiştir.²⁵³

Kral bu konuşmanın ardından, Hz. Muhammed’e gönderilmek üzere cevabi bir mektup yazılması için Arapça bilen kâtibini çağırılmıştır. Mektup şöyledir:

“Muhammed b. Abdullah’a Mukavkis’dan, selam. Bundan sonra... Şüphesiz ki, mektubunu okudum. Söz konusu meseleyi ve davet ettiğin şeyi anladım. Son bir nebinin zuhur edeceğini biliyordum lakin ben onu, Şam bölgesinden bekliyordum.

Elçilerine gereken özeni göstermekle birlikte çeşitli ikramlarda bulundum. Mısır halkı nazarında önemli iki cariyeyi gönderiyorum. Binmen için bir katır ve ayrıca elbise hediye ettim. Selam.”²⁵⁴

Mektupta zikredilen cariyelerden biri Mariye olup daha sonra peygamberimizle evliliğinden doğan oğlu İbrahim’in annesidir. Diğerinin ismi ise Sirin olup Resulullah, Muhammed b. Kays el-Abdi’ye hibe etmiştir.²⁵⁵

Kaynaklar söz konusu cevabi mektubun yanında diğer bir mektuptan da bahsetmektedir. Muhtemelen birazdan aşağıda belirteceğimiz bu ikinci mektup ilkinin devamı niteliğindedir. Bu mektup da şöyledir:

“Bismikellahumme

Mukavkis’dan Muhammed’e, bundan sonra... Mektubun bana ulaştı, onu okudum ve içeriğini anladım. Allahu Teâlâ’nın seni Nebi olarak gönderdiğini, seni faziletli kıldığını, sana apaçık bir kitab indirdiğini söylemekteyim.

Ey Muhammed, evvelce senden haberdar olduğumuzdan seni açıkça keşfettik. Seni Allah’a davet eden, davetinde sıdk ile konuşan dosdoğru biri olarak bulduk.

²⁵³ İbn Hadide, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali, *el-Misbahu'l-Mudi*, Süleymaniye Ktp., Damat İbrahim Paşa, 407, c. I, s. 174.

²⁵⁴ İbn Sa’d, *Tabakat*, c. I, s. 260; İbn Kayyum el-Cevziyye, *Zadü'l-Mead*, c. III, s. 692.

²⁵⁵ İbn Kesir, *Sire*, c. V, s. 514-515.

Şayet ben böylesi büyük bir mülkü elimde bulundurmasaydım, davetine icabet eden ilklerden olurum. Müşahede ettim ki, sen, Hatemü'l-Enbiyasın. Peygamberlerin seyyidisin ve muttaki olan kimselerin imamısın.²⁵⁶

Bu cevabi mektubların ardından Mukavkıs, elçi Hâtıb b. Beltea'nın Mısır topraklarından tam bir emniyet içerisinde çıkmasını sağlamak için son derece özen göstermiştir. Ceziretü'l-Arab'a ulaşıncaya kadar beraberinde onu koruyacak askerler tahsis etmiştir. Elçi Hâtıb, Şam'dan Medine'ye yol almakta olan bir kafileye katılıp onlarla birlikte yolculuğa devam etmeye başlayınca Mukavkıs, tahsis ettiği askerlerini geri çevirmiştir.²⁵⁷

Elçi Medine'ye dönmüş ve Mukavkıs'ın Resulullah'a gönderdiği hediyeleri takdim etmiştir. Mektubu Hz. Peygamber'e arz etmiş ve aralarındaki diyalogu olduğu şekliyle aktarmıştır. Hz. Muhammed elçiyi dinleyip, mektubu okuduktan sonra şöyle demiştir:

“Habis adam! Mülkünün elinden gitmesinden çekinmektedir. Zaten mülkü kendisin olarak kalmayacaktır.”²⁵⁸

Aslında Mukavkıs'ın ve daha önce bahsetmiş olduğumuz Hirakl'in tutumları birbirleri ile kıyaslandığında, Mukavkıs'ın birçok yönüyle Hirakle benzer hareket ettiği görülecektir. Bunun temel nedeni Mukavkıs'ın bazı hususlarda Bizans'a bağlı olmasıdır. Dolayısıyla Bizans'ın emri doğrultusunda hareket ettiği açıkça anlaşılmaktadır.²⁵⁹

Aslında Mukavkıs, Resulullah'ın Hatemü'l-Enbiya olduğunu bilmesine rağmen İslam dinine girmemiş ve bir Hıristiyan olarak ölmüştür.²⁶⁰ Bununla birlikte Hz. Peygamber'in, Mukavkıs hakkında söylediği “mülkü elinde baki olmayacaktır” sözüne uygun olarak Hz. Ömer zamanında, Amr b. As komutasında Mısır fethedilmiştir. Böylece bütün ülke Müslümanların hâkimiyetini tanımıştır.²⁶¹

²⁵⁶ Kalkaşandi, *Subhu'l-A'ş'a*, c. VI, s. 467; Hamidullah, *el-Vesaik*, s. 108.

²⁵⁷ Hamidullah, *İslam Peygamber'i*, c. I, s. 206-607.

²⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 260; Dahlan, *Sire*, c. II, s. 173.

²⁵⁹ Saidi, *Siyasetü'l-İslamiyye*, c. I, s.150

²⁶⁰ İbn Sa'd, c. I, s. 260.

²⁶¹ Dahlan, *Sire*, c. II, s. 175

3.1.4. Resulullah'ın Kisra'ya Davet Mektubu

Hiz. Muhammed (s.a.v) hicri 7. yılda²⁶² Fars kralı Kisra'ya aynı gün içerisinde göndermiş olduğu altı elçiden biri olan Abdullah b. Huzafe es-Schmi'yi göndermiştir.²⁶³ Kisra'nın esas ismi, Ebreviz b. Hürmüz b. Enuşirevan'dır.²⁶⁴

Hiz. Muhammed (s.a.v) Kayser'e yazdığı mektubun ulaştırılmasındaki prosedürü aynen olduğu gibi takib etmiş ve bu hiyerarşiyle de kendisi bizzat ilgilenmiştir. Elçinin davet mektubunu önce Kisra'nın Bahreyn Valisi'ne vermesini emretmiştir.²⁶⁵ Bu emri elçi aynen yerine getirmiştir.

Hiz. Muhammed'in Kisra'ya yazdığı mektub şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim

Muhammed Resulullah'dan Fars Kralı Kisra'ya. Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun. Allah ve Resulüne tabi olan, Allah'dan başka bir ilah olmadığına, eşi ortağı bulunmadığına şahadet eden, Muhammed'in O'nun kulu ve Resülü olduğuna iman eden kimseler üzerine olsun.

Seni, hak dine davet ediyorum. Ben şüphesiz ki, bütün insanlara gönderilmiş Allah'ın elçisiyim. Bu da hayatı olan kimseleri gelecek tehlikelerle korkutmam ve kâfirlere o sözü hak olması içindir.²⁶⁶

İslam'ı kabul et, selamet bulursun. Eğer bu işe yaklaşmaktan kaçınırsan da Mecusilerin günahı sana aittir.²⁶⁷

Resulullah'ın davet mektubunun Kisra'ya ulaştığı sıralarda Farslar Rumlarla savaş halindeydi ve Rumlar büyük bir zafer ve galibiyet kazanmışlardı.²⁶⁸ Bu mağlubiyetin oluşturduğu ortamda Kisra iyice huzursuzdu ve Resulullah'ın mektubu kendisine ulaşınca büyük bir tepki göstermişti. Bu fırsatı değerlendirmek

²⁶² İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 254

²⁶³ Buhari, *Sahih*, c. III, s. 250; Teymi, *Kitabu'l-Meb'as ve'l-Meğazi*, c. V, s.114; Taberi, *Tarih*, c. II, s. 288.

²⁶⁴ Kastalani, *Mevahibü'l-Ledüniyye*, c. I, s. 291.

²⁶⁵ Ayni, *Ümdetü'l-Kari*, c. III, s. 28; Saidi, *Siyasetü'l-İslamiyye*, s.151.

²⁶⁶ Yasin 36/70.

²⁶⁷ Buhari, *Sahih*, c. I, s. 23-24; Müslim, *Sahih*, c. III, s. 1774.

²⁶⁸ Rum 30/2-4.

düşüncesine girdi. Çünkü Rum ve Farsların girdiği savaşta Müslümanlar Rumların tarafını tutmuşlardı. Müslümanlar ehl-i kitab olan Rumları Farslara tercih etmişlerdi. Neticede Farslar ateşperest bir toplumdur ve krallarına ilah gözüyle bakıyorlardı.²⁶⁹

Elçi Kisra'nın sarayına ulaştığında kral, devlet erkânı ile toplantı halindeydi. Kendisine müsaade verildikten sonra mektubu bizzat kendisi krala teslim etmiştir.²⁷⁰ Kral Arab lisanını bilen sekreterini çağırarak mektubun okunmasını istemiştir. Mektub şöyle bir hitabla başlamaktaydı: "Muhammed Resulullah'dan Fars Kralı Kisra'ya." Mektubun bu hitabla başladığını duyan Kisra, mektubun kendi ismiyle başlamamasına hiddetlenerek, mektubun devamını okutmadan onu parça parça yırtmıştır.²⁷¹ Elindeki parçaları da ateşe atıp yakmıştır.²⁷² Derhal elçinin dışarı çıkarılmasını emretmiştir ve elçi dışarı çıkarılmıştır.²⁷³ İbn Cerir'e göre Kisra öfkeli öfkeli bağırarak "O benim kölemdir, bunu bana nasıl yazabilir" demiştir.²⁷⁴

Dışarı çıkarılan elçi bu durumda yapabileceği bir şeyin kalmadığını ve kendisine emredilen vazifeyi hakkıyla yerine getirdiğini düşünerek Medine'ye dönmüştür.

Öte yandan Kisra'nın yanında toplanmış bulunan ileri gelenler kralı sakinleştirmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Kisra, elçinin tekrar içeri alınmasını emretmiştir. Fakat elçi oradan ayrılmış olduğundan peşinden Hire'ye kadar gitmiş olmalarına rağmen onu bulamamışlardır.²⁷⁵

Medine'ye dönen elçi Hz. Muhammed'in huzuruna çıkmış ve vuku bulan hadiseyi olduğu gibi aktarmıştır. Bunun üzerine Allah Resulü Kisra'ya beddua ederek, "Allah da onun mülkünü paramparça etsin"²⁷⁶ buyurmuştur. Diğer bir

²⁶⁹ Saidi, *Siyasetü'l-İslamiyye*, s. 151.

²⁷⁰ İbn Hişam, *Sire*, c. III, s. 407.

²⁷¹ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 517.

²⁷² Hamidullah, *el-Vesâik*, c. III, s. 53.

²⁷³ Halebî, *Siretü'l-Halebiyye*, c. III, s. 342.

²⁷⁴ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 507.

²⁷⁵ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 508.

²⁷⁶ Ahmed, *Müsned*, c. III, s. 442, c. IV, s. 75.

rivayette de “Allah’ım, onun mülkünü paramparça et”²⁷⁷, başka bir ifade de, “Mülkü parçalansın”²⁷⁸ dediği bildirilmiştir.

Beyhaki’nin nakline göre İmam Şafî şöyle demiştir: “Resulullah’ın mektubu Kisra’ya ulaştığı zaman, Kisra onu yırtmıştır. Resulullah da onun mülkünü parçalamıştır. Öte yandan Kayser ise Peygamber’in mektubuna itibar etmiştir, bu davranışına karşılık onu mülkü içerisinde bırakmıştır ve mülkü de sabit kalmıştır.”²⁷⁹ Hz. Peygamber Kisra’nın helakinden sonra başka Kisra’nın olmayacağını ve Kayser’in helakinden sonra da başka Kayser gelmeyeceğini bildirerek, “Allah’a yemin ederim ki, her ikisinin hazinelerine ulaştığımızda o hazineleri Allah yolunda infak edeceksiniz”²⁸⁰

Allah Resulü’nün bu hadisi gerçekleşmiştir. Hz. Ebu Bekir’in hilafetinde, Halid b. Velid komutasındaki İslam neferleri İran’ın büyük bir bölümünü fethetmişlerdir. Genel fetih ise Hz. Ömer zamanında tamamlanmıştır.²⁸¹

Kisra Peygamber’in mektubunu yırtmak gibi bir saygısızlığın üzerine ilaveten Hz. Muhammed’in cezalandırılması için Yemen valisine bir mektup yazmıştır ve mektubunda Hz. Muhammed’den bahisle yaptığına değinerek huzuruna getirilmesini, pişman olması durumunda serbest bırakılacağını, aksi durumda ise başının vurularak kendisine getirileceğini belirtmekte ve emretmekteydi.²⁸²

Bazan Kisra’nın emrini yerine getirmek için üç kişi görevlendirmiştir ve bu kişileri kendi mektubunu da Kisra’ninkine eklemek suretiyle Hz. Muhammed’e göndermiştir.²⁸³

Bu üç kişilik heyet Medine’ye ulaşmışlar ve Bazan’ın mektubunu Hz. Muhammed’e vermişlerdir. Şifahi olarak da hangi amaçla geldiklerini bildirmişlerdir. Allah Resulü bu heyete hemen cevap vermeyi uygun bulmamış ve ertesi günü tekrar gelmelerini söylemiştir.

²⁷⁷ İbn Sa’d, *Tabakat*, c. I, s. 259.

²⁷⁸ Taberi, *Tarih*, c. II, s. 296.

²⁷⁹ Beyhaki, *es-Sünenü’l-Kübra*, c. IX, s. 177.

²⁸⁰ Buhari, *Sahih*, c. IV, s. 24; Müslim, *Sahih*, c. IV, s. 2237.

²⁸¹ Ebu Yusuf, Ya’kub b. İbrahim, *Kitabu’l-Harac*, trc. Ali Özek, 2.bsm, İstanbul 1973, c. I, s. 288.

²⁸² Taberi, *Tarih*, c. II, s. 296; İbnu’l-Esir, *el-Kamil*, c. II, s. 146.

²⁸³ Makrizi, *İmtau’l-Esma*, v. 1017; Halebî, *Siretü’l-Halebiyye*, c. III, s. 343.

Hız. Muhammed (s.a.v)'in Kisra için yapmış olduğu bedduanın bir neticesi olmalıdır ki, o, Resulullah'ı cezalandırmayı murad ederken, Allah (c.c) onun başına oğlu Şireveyh'i musallat kılmış ve babasını öldürmüştür. Durum, Hız. Peygamber'e Cibril-i Emin vasıtası ile bildirilmiş ve bir gün sonra da durum, Bazan'ın fedailerine haber verilmiştir. Vaziyet karşısında şaşırın heyet, mezkûr haberin Bazan'a haber verilip verilmeyeceğini sordukları zaman Resulullah, "evet" diye cevap vermiş ve "dinin ve mülküm Kisra'nın mülküne ulaşacaktır." demiştir. Ayrıca Allah Resulü (s.a.v) şayet valinin Müslüman olması halinde mülkünün elinde kalacağını da belirtmiştir.²⁸⁴

Vali Bazan söz konusu haberi alınca durumu tahkik ettirmiştir ve hadisenin gerçekten meydana gelmiş olduğunu görünce bundan sonra kendisine itaat etmesi gerektiğini bildirmiştir.²⁸⁵

Böylece Yemen valisi Bazan, İslam'ı kabul etmiş ve emri altındaki halkın da Müslüman olmasını sağlamıştır. ²⁸⁶Araştırmamız sonucu kaynakların verdiği bilgilere göre Bazan, Kisra'nın mülkünde İslam'ı tanıyan ilk eyalet valisi unvanını almıştır. ²⁸⁷ Aynı zamanda Yemen topraklarında ilk Müslüman vali olma özelliğine de sahiptir.²⁸⁸

3.1.5. Resulullah'ın Haris b. Ebi Şemhir'e Da'vet Mektubu

Haris b. Ebi Şemir, Şam bölgesinde bulunan Belka'ya tayin edilmiş bir validir. Belka Şam bölgesinde bulunan bir eyalettir ve Haris b. Şemir de Kayser tarafından Şam bölgesine vali olarak atanmıştır.²⁸⁹

Hız. Muhammed (s.av) hicri yedinci yılın Muharrem ayında aynı günde gönderdiği altı elçiden biri olarak da Şücâ' b. Vehb el-Esedî'yi Haris b. Ebi Şemir'e bir davet mektubu ile göndermiştir.²⁹⁰

²⁸⁴ Sönmez, *Davet Mektupları*, s. 136.

²⁸⁵ Taberi, *Tarih*, c. II, s. 297; İbn Seyyidi'n-Nas, *Uyunü'l-Eser*, Beyrut 1986, c. II, s. 263.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 260.

²⁸⁷ Saidi, *es-Siyasetü'l-İslamiyye*, s. 154; M. Hatiboğlu, "Hilafet'in Kureyşliği", *AÜİFD*, XXIII, Ankara 1978, s. 147.

²⁸⁸ Dahlan, *Sire*, c. II, s. 172.

²⁸⁹ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 343; Makrizi, *İmtai'l-Esma*, c. I, 1023.

²⁹⁰ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 254; İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 261.

Elçi Şücâ' b. Vehb yolculuğu bitirip Belka'ya ulaştıktan sonra Vali Haris b. Ebi Şemir'i görmek istemiştir. Fakat vali o sıralarda nezrini ifa etmek için Kudüs'e gelecek olan Kayser'i ağırlama telaşı içerisinde bulunmaktaydı. Bu hazırlık telaşından ötürü elçi mektubu takdim etmek için Haris b. Ebi Şemir'in kapısında üç gün kadar beklemek durumunda kalmıştır. Üstelik elçi görüşme talebini muhafıza bildirmesine rağmen vali Şemir, kendisiyle görüşme isteğini belirttiği müddete kadar içeri alınmamasını emretmiştir.²⁹¹

Bu esnada elçi Şücâ' b. Vehb boş durmamış ve Şemir'in muhafızına İslam'ı anlatmış, muhafızın da İslam ile alakalı sorularını cevaplamıştır. Böylece elçi valinin kişiliği hakkında bilgi de elde etmiştir. Bu bekleyişin ardından sonra nihayet vali Haris tacını giyinmiş bir şekilde elçinin yanına gelmesini emretmiştir.²⁹² Elçi Şücâ' 'ın takdim ettiği mektup şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim

Muhammed Resulullah'dan Haris b. Ebi Şemir'e,

Selam, hidayete tabi olan, Allah'a iman eden ve O'nu tasdik eden kimselere olsun. Ben seni tek olan, asla eşi ve ortağı bulunmayan Allah' davet ediyorum. İman edersen mülkün sana baki kalır.”²⁹³

Vali Haris, elçi tarafından kendisine takdim edilen mektubu tıpkı Kısra'nın yaptığı gibi okuduktan sonra yırtmıştır.²⁹⁴

Onu kızdıran mektuptaki şu ifadeye binaen şöyle demiştir: “Benim mülkümü kim elimden alacakmış, bu kişi isterse Yemen'de olsun onun üzerine yürüyeceğim” demiştir. Vali bu öfkeyle gece geç vakitlere kadar savaş planları yapmış ve emrindeki askeri birliklere de hazırlık emri vermiştir.²⁹⁵ Bununla birlikte elçiye, gördüklerini Hz. Muhammed'e haber vermesini de istemiştir.

Vali bu öfkeli ve fevri hareketlerine rağmen yine de durumu rapor ederek bir mektupla Bizans İmparatoru'na bildirmiştir. Eyalet valisinin mektubu Hz.

²⁹¹ İbn Hadide, *el-Misbahu'l-Mudi*, c. II, s. 269.

²⁹² İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 353.

²⁹³ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 261.

²⁹⁴ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 506; *Behçetü'l-Mehafil*, c. II, s. 159.

²⁹⁵ İbn Kesir, *Sire*, c. III, s. 506; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 216.

Muhammed'in Kayser'e gönderdiği elçinin Kudüs'te onun yanında bulunduğu sırada ulaşmıştır. Mektubu okuyan Kayser, valinin sefere çıkmamasını ve konuyu görüşmek üzere kendi yanına(Kudüs'e) gelmesini uygun görmüştür. İmparatorun cevabı vali Haris'e ulaştığında elçi hala orada bulunmaktaydı. Elçinin henüz gitmediğini öğrenen vali İmparatorun cevabının da etkisiyle elçiye karşı tutumunu değiştirmiştir. Elçiyi yanına çağırarak Medine'ye dönüş zamanını öğrenmiş ve elçiye verilmek üzere yüz miskal altın verilmesini muhafızına emretmiştir. Bu emri yerine getirmek için hazinedar hemen valinin isteğini yerine getirmiştir. Bu arada valinin muhafız ve hazinedarı elçiye Müslüman olduklarını bildirmişler ve Resulullah'a selam göndererek, Müslüman olduklarını haber vermesini istemişlerdir.

Bu gelişmelerden sonra elçi Şücâ', Medine'ye dönmüş ve Haris'in sergilemiş olduklarını aynen Allah Resulü'ne aktarmıştır. Hz. Muhammed tıpkı Kisra'ya ettiği beddua gibi vali Haris'e de "mülkü helak olsun" şeklinde beddua etmiştir. Fakat muhafız ve hazinedarın Müslüman olmalarının haberini de duyunca bu kişilerin doğru söylediklerini bildirmiş ve memnuniyetini izhar etmiştir.²⁹⁶

Hülasa vali Haris Allah Resulü'nün bedduasına maruz kalmış ve bu beddua neticesinde bütün mülkü elinden gitmiştir. Kendisi de fetih senesinde ölmüştür.²⁹⁷

3.1.6. Resulullah'ın Hevze b. Ali' ye Davet Mektubu

Allah Resulü, Müseylemetü'l-Kezzab'ın çıktığı ve irtidad olaylarının meydana geldiği²⁹⁸ Yemame'ye de İslam davetçisi göndermiştir.

Hz. Muhammed, , Hicri 7.yılınMuharrem ayında Salit b. Amr el-Amiri'yi, Yemame Meliki Hevze'ye göndermiştir.²⁹⁹

Yemame Meliki Peygamber'in mühürüyle gelen mektubu aldığıında, mektubu okumuş ve herhangi bir tepki vermeden, gelen elçiyi günün diplomatik şartlarına uygun olarak ağırlamış ve iyi muamelede bulunmuştur.³⁰⁰

Allah Resulü'nün Hevze'ye göndermiş olduğu davet mektubu şöyledir:

²⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 261.

²⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 261.

²⁹⁸ Yakut el-Hamevi, *Mu'cemü'l-Büldan*, c. V, s. 241.

²⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 262.

³⁰⁰ Dahlan, *Sire*, c. II, s. 177.

“Bismillahirrahmanirrahim

Muhammed Resulullah’dan Hevze b. Ali’ye, selam, hidayete tabi olan kimseler üzerine olsun. Bil ki kendisi ile gönderildiğim din insanların ve hayvanların ayak bastığı en son noktaya kadar galibiyetini gösterecektir. Bu yüzden İslam’ı kabul et ki, selamet bulasın. Şayet İslam’a girersen hâkimiyetin altındaki yerleri sana bırakacağım.”³⁰¹

Aslında mektubun içeriğinden de anlaşılacağı üzere Allah Resulü İslam dininin Hevze’nin Yemame’sini de içine alacağına işaret etmektedir ve İslam’ı kabul etmesi durumunda Hevze’nin hükümranlılığını devam ettirebileceğini göstermektedir. Mektubun ardından elçi Salit, mektuptakileri adeta tekid babında melike bir hitabede bulunmuştur. Süheyl’in bildirdiğine göre elçi hitabesine şöyle başlamıştır:

“Ey Hevze, şüphe yokki sen önemli bir imtihandan geçmekteisin. Mümin olmayanların yeri cehennemdir. Bir topluluğun efendisi ve reisi iman ederse ardından da takva ile yaşarsa, elinin altındaki tebaası onun re’yi ile ebedi saadete erer. Azgınlık etmez. Ben sana, sorumluluğunu üzerimde bulundurduğum hayırla emrediyorum, sakındırıldığım şeyden de seni nehyediyorum. Sana Allah’a ibadetle emrediyor, şeytana tapınmaktan da nehyediyorum. Allah’a ibadetin mükâfatı cennettir ve şeytana tapmanın da cezası cehennemdir. Eğer kabul edersen, umduğuna kavuşursun, şayet kaçınmayı tercih edersen bizimle senin aranda açılması mümkün olmayan bir perde ve tahmin edemeyeceğin bir korku oluşur.”³⁰²

Yukarda belirttiğimiz altı mektubun dışında Resulullah’ın göndermiş olduğu birçok İslam’a davet mektubu daha vardır. Biz çalışmamızda bunların sadece kimlere, hangi elçiler tarafından gönderildiğini zikredip çalışmamızın üçüncü bölümünü sonlandırmış olacağız.

Gönderilen diğer davet mektupları bunlardır:

- * Gassan Meliki Cebele b. Eyhem’e davet mektubu, elçi Şücâ‘ b. Vehb.
- * Busra Kralı’na davet mektubu, elçi Haris b. Umeyr el-Ezdi.

³⁰¹ Taberî, *Tarih*, c. II, s. 289.

³⁰² Süheylî, *er-Ravdü'l-ünf*, c. II, s. 356.

- * Umman yöneticileri Ceyfer ve Abdü'l-Cülenda kardeşlere davet mektubu, elçi Amr b. As.
- * Bahreyn Valisi Münzir b. Sava'ya davet mektubu, elçi Âlâ el-Hadrami.
- * Hilal Kabilesine davet mektubu, elçi Âlâ el-Hadrami.
- * Esbezlilere davet mektubu, elçi Âlâ el-Hadrami.
- * Bekr b. Vail Kabilesi, elçi Zabyan b. Mersed es-Sudusi.³⁰³
- * Abdü'l-Kays Kabilesi, elçi Âlâ el-Hadrami.
- * Himyer Meliklerine davet mektubu, elçi Ayyaş b. Ebi Rabia el-Mahzumi.³⁰⁴
- * Vail b. Hucar Kabilesi'ne davet mektubu, elçi Muaviye b. Ebi Süfyan.³⁰⁵
- * Rufaa b. Zeyd el-Cüzami'nin kavmine davet mektubu. Allah Resulü kavmine ulaştırması için mektubu bizzat kendisine vermiş ve ayrıca bir elçi göndermemiştir.³⁰⁶
- * Malik b. Ahmer el-Cüzami el-Avfi'nin kavmine davet mektubu. Allah Resulü kavmine ulaştırması için mektubu bizzat kendisine verdiği için ayrıca bir elçi göndermemiştir.
- * Beni Nehd Kabilesi'ne davet mektubu, elçisi bilinmiyor.
- * Mi'şar el-Hemdani'ye davet mektubu. Resulullah'a gönderdikleri heyet mektubu ulaştırmıştır.³⁰⁷
- * Tihame Dağlarındaki bir cemaate davet mektubu. Resulullah'a gönderdikleri heyet mektubu ulaştırmıştır.
- * Müseylimetü'l-Kezzab'a davet mektubu, elçi Amr b. Ümeyye ed-Damri.³⁰⁸

³⁰³ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 282.

³⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, c. I, s. 267.

³⁰⁵ Kettani, *Terarib*, c. I, s. 169.

³⁰⁶ İbn Seyyidi'n-Nas, *Uyunü'l-Eser*, c. II, s. 245.

³⁰⁷ İbn Hişam, *Sire*, c. IV, s. 244-245.

³⁰⁸ İbn Seyyidin-Nas, *Subhu'l-A'sa*, c. VII, s. 469.

4. BÖLÜM

İSLAM'A DAVET İÇİN GÖNDERİLEN MEKTUPLAR HAKKINDA GENEL BİR BAKIŞ

4.1. Mektupların Konuları

Hız. Peygamber'in yazmış olduğu mektupları sadece bir konu üzerinden incelemek ve onlardan bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Çünkü mektuba muhatab olan kişiler, yer zaman ve ihtiyaçlar gibi değişik nedenlerden dolayı mektupların konuları birbirinden farklıdır. Bu konuları araştırmamız sonucunda şu maddeler halinde sıralayabiliriz.

* Yeni bir anlaşma veya evvelden yapılan bir anlaşmanın yenilenmesini konu eden mektuplar,

* Tebliğ amaçlı mektuplar,

* Memur görevlendirme, bir takım vazifeler ve bu vazifelerin uygulanış şekillerini konu edinen mektuplar,

* Arazi ve arazi gelirlerini konu edinen mektuplar,

* Eman ve tavsiye konulu mektuplar,

* İstisnai durumlarda ve istisna teşkil eden hükümleri konu edinen mektuplar,

* Hız. Muhammed tarafından yazılmış mektuplara gelmiş olan cevaplarla ilgili bazı müteferrikatı konu edinen mektuplar.³⁰⁹

Bu konuları ihtiva eden mektuplar aynı zamanda itikad, ibadet, ahkâm ve ahlakla alakalı mevzuları beyan ettiği için birer dini vesika özelliğini taşır. Zaten

³⁰⁹Hamidullah, *el-Vesaike's-Siyasiyye*, s. 14-15.

Allah Resulünün yazdırmış olduğu bir mektubu hadis vesikası olarak değerlendirmek zaruri bir durumdur.³¹⁰

4.2. Mektupların Gönderiliş Amacı

Hiz. Muhammed'in mektupları göndermesindeki en önemli ve asıl maksadı onlara risaletini tebliğ etmektir. Risaletinin temel doktrinlerini bütün insanlığa yaymak isteyen Peygamber, göreve üst makamlara bulunanlardan başlamıştır. Çünkü bu üst mevkiye sahip kişiler aynı zamanda birçok irili ufaklı devletçiğe de tahakküm etmekteydiler.³¹¹

Aslında bu mektuplar, Hiz. Peygamber'in bütün insanlığa gönderilmesinin doğal bir neticesidir. Tebliğ gibi bir mükellefiyetin sorumluluğu gereği İslam'ı tüm insanlığa ulaştırmak gerekmektedir. Mektupların geneline bakıldığında ulaşmak istedikleri ideal amaç muhataplarının İslamiyet'i kabul etmeleridir. Fakat zaman zaman bu isteğe boyun eğmeme durumlarıyla da karşılaştığı İslam Tarihi kaynaklarında görülmektedir. Arzulanan gayeye ulaşılmadığında meydana gelebilecek silahlı harekâtın da meşrulaştırılması için zemin oluşturulmaya çalışılır. Mektuplarda da ifade etmeye çalıştığımız yöntemler açıkça görülmektedir.

4.3. Mektuplardaki İfade Şekilleri

4.3.1. Besmele Lafzı

Hiz. Muhammed Kureyş'in kullanmakta olduğu "Bismike'llahumme" lafzını kullanmıştır. Hudeybiye Antlaşması imzalanırken bu lafız kullanılmıştır.³¹² Fakat ilerleyen zamanlarda Hud suresi 41. ayet, İsra suresi 110. ayet ve Neml suresi 30. ayetin nazil olması ile "Bismillahirrahmanirrahim" lafz-ı celili bu şekliyle kullanılmaya başlanmıştır.³¹³

4.3.2. Hitab Şekli

Ekseriyetle "Resulullah Muhammed'den" şeklinde başlanırdı. Bazen de "Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'den" gibi benzer bir ifade de kullanılırdı. Bu

³¹⁰ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1975, s. 32.

³¹¹ Saidi, *Siyasetü'l-İslamiyye*, s. 154.

³¹² M. Şeybani, Muhammed, *Siyerü'l-Kebir*, trc. Muhammed Munib Ayıntabi İstanbul 1241, c. V, s. 323.

³¹³ Hud 11/41; İsra 17/110; Neml 27/30.

ifadee mektubun sağ tarafına gelirdi. Muhatabın da ismi veya meşhur olduğu bir lakabı varsa bu da mektubun soluna yazılırdı.³¹⁴

4.3.3. Mektuplara Başlama Şekli

Mektuplarda asıl konuya girmeden önce değişik lafızlar kullanıldığı mektuplarında da görölmektedir. Bu lafızlardan bazıları şöyledir: “Bundan sonra”, “Şu kitabın lafzıyla”, “İslam’ı kabul et”, “İslam ol”, “Şu bir emandır”.

Belirttiğimiz bu ifadelerden sonra asıl maksada geçilir ve İslam’a davet ile mektup sonlandırılır.³¹⁵

³¹⁴ Kalkaşandi, *Subhu'l-A'ş'a*, c. VI, s. 462.

³¹⁵ Kettani, *et-Teratibü'l-İdariyye*, c. I, s. 137.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in 622-632 yılları arasında geçen yaşantısında hem içinden çıktığı kabilesi hem de daha sonraları gayrimüslimlerle olan ilişkileri ve İslam dinini tebliğ etmedeki üstün başarı ve gayretleri, O'nun bir Resul olması dışında siyasi kişiliğini de ortaya koymaktadır.

Kendi yurdunda barınma imkânı bulamayan Peygamber'in Medine'ye hicreti, orayı kendisine yurt edinmesi ve bunu yaparken hiçbir şiddete, çatışmaya mahal vermeden Medine'de İslam devletini teşkilatlandırması Peygamber'in davasında ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir.

Bu üstün çabalar öncelikle kendisine rehber seçtiği Kur'an'ın vahyi ve kendi şahsi gayretinin birleşmesiyle çok olumlu neticeler vermiştir. Bir konu üzerinde etraflıca düşünmesi, bu süreçte ilahi emri beklemesi, istişareye son derece önem vermesi gibi örnek davranışları, İslam'ı tebliğ etmede nasıl bir yöntem belirlediğini hatırlatmaktadır.

Hız. Peygamber, önce içteki problemleri halledip daha sonra ise dışı açılarak İslam'ı yaymaya çalışmış, oluşturduğu sağlam bir kadroyla elçiler görevlendirmiş ve bu işin bütün Müslümanlara nasıl yapılacağını gösteren prensipler ortaya koymuştur.

Öncelikle bir Peygamber olarak davasına karşı çıkılmasına rağmen yakın akrabaları ile ilişkisini kesmemiş, çevresiyle her zaman iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Daveti ilk olarak onlara sunarak işe koyulmuştur. Bu sürecin daha iyi ilerlemesi için gerektiğinde izdivaçlarda bulunmuş, toplumun önde gelen reisleri ile özel münasebetler kurmaya çalışmıştır.

Her vesileyi iyi değerlendirmiş çarşı-Pazar, panayır gibi insanların yoğun toplandığı ortamları davetini yaymak için sık sık gezmiştir. Kurduğu mescitlerin ve oluşturduğu suffanın davete katkısı çok olmuştur.

Mekke döneminde karşılaşılan bütün zorlukların karşısında sabrı ve sebatı ile önemli bir duruş sergilemiştir. Medine dönemine gelince artık İslam toplumu siyasi,

sosyal ve ekonomik alanlarda teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Peygamber'in davet şeklini de etkilemiştir. Artık gerektiğinde karşı tarfa aynı ile mukabele etme, gerektiğinde müdafaa, gerektiğinde de hucuma geçecek seviyeye ulaşılmıştır.

Yapılan gazveler, kurulan diplomatik ilişkiler ve Tebük Gazvesi İslam Devleti'ni etrafa duyurma ve kabul ettirmek ile meyvesini vermiştir. Bundan sonra vesikalar dönemi de diyebileceğimiz bir dönem başlamış, civar ülkelere mektuplar yazılmış ve elçiler vasıtası ile davet yürütülmeye çalışılmıştır. Böylece elçilik müessesesinin de temelleri atılmış olunmaktaydı. Bu iş için vazifelendirilen elçiler gittikleri yerlerin dilini bilen, hitabeti düzgün, alanında bilgi sahibi olan sahabeler arasından seçilmekteydi.

Elçilerin gittikleri yerlerde nasıl davranmaları gerektiği ve bununla ilgili birçok uygulama günümüz davetçilerine yol gösterici prensipler olarak kayda geçmiştir.

Bu çalışmamızla örneklik teşkil eden İslam'a davet sürecinin günümüz fert ve toplumlarına ışık tutmasını temenni ederiz. Yaptığımız çalışmada elbette kusurlarımız ve eksiklerimiz olabilir. Kusursuz olan yalnız Allah'tır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, F. (1978), *Tariku'd-Da've fi-Zilali'l-Kuran*, Beyrut, y.y,
- Alusi, Ş (1353), *Ruhu'l-Me'ani fi-Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, c. I-XXX, Beyrut: Darü'l-Fikr neşri,
- Arnold, T.W. (1971) *İntişar-ı İslam Tarihi*, Çev. Halil Halit, Sad. Hasan Gündüzler, Ankara.
- Ayni, B. (1348), *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sâhîhi'l-Buhârî*, c. I-XXV, Beyrut: Daru İhyaai't-Turasi'l-Arabî.
- Ahmed bin Hanbel, (1991) *el-Müsned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, c. I-VI, Beyrut, Darü'l-Fikr neşri, 1991.
- Amiri, İmamü'd-Din Yahya b. Ebi Bekr el-Amiri, (Şerh, Cemalu'd-Din Muhammed el-Eşhas el-Yemini (1330-1331), *Behçetü'l-Mehâfil ve Buğyetü'l-Enâsil*, Medine: Mektebetü'l-İlmiyye.
- Buhari, (1979) Ebu Abdillan Muhammed b.İsmail el-Buhari, *Tefsiru Surâti's-Şuârâ*, y.y, İstanbul.
- Bulaç, A (1994), *Asr-ı Saadet'te Bir Arada Yaşama Projesi: Medine Vesikası, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet*, Vecdi Akyüz (ed.), İstanbul.
- Belazuri, E. (1996), *Ensâbü'l Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar-Riyaz Zerkeli, Beyrut, 1996.
- Belazuri, E (1985), *Fütuhu'l-Buldan*, thk. Abdullah Uneys et-Tabba', Beyrut.
- Beyhaki, E. (1985), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi's-Şeria*, thk. Abdulmu'ti el-Kal'aci, Beyrut 1985.
- Beyhaki, (1356), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad 1356.
- Canan, İ (1977), *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* (Doçentlik Tezi), Atatürk Üniv. İslami İlimler Fakültesi, Erzurum 1977.
- Dahlan, (1952), *es-Siretü'l-Muhammediyye*, Beyrut 1952.
- Darimi, (1966), *Sünenü'd-Darimi*, thk. Abdullah Haşim Yemani el-Medeni, Kahire.
- ed-Diyarbakri, H. (1283), *Târîhu'l-Hamîs fi Ahvali Enfesi Nefis*, Beyrut.
- El-Buti M (1978), *Fıkhu's-Sira*,7. Bsm, Beyrut.
- El-Halebî, A. (1320), *İnsanu'l-Uyun fi-Sirati'l-Emini'l-Me'mun*, c. I-III, Beyrut.

- En-Nedvi, E (1965), *en-Nubuvve ve 'l- Enbiya fi-Dav'i'l-Kur'an*, 2. Bsm. , Kahire.
- Yeken F. (1977), *Kavaribu'n-Necat fi-Hayati'd-Du'at*, Beyrut.
- , *Müşkilatu'd-Dave ve 'd-Daıye*, 3. Bsm. , y.y. ,1974.
- Gazzali, M. (1965), *Fıkhu's-Sirâ*, 6. Bsm. , y.y. ,
- Hasan, İ,(1964) *Tarihu 'l-İslam*, Bsm. Kahire 1964.
- Hamidullah, M. (1967), *Muhtasâr Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih*,
1. Bsm, çev. Kemal Kuşçu, İstanbul 1967.
- , *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ-M. Said Mutlu, c. I-II, İstanbul 1969.
- , *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981.
- , *İslam'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu, Ankara ts.
- , *Mecmuatü'l-Vesaiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebevi ve 'l-Hilafeti'r-Raşıde*, Beyrut,
1987.
- Halife, b. H (1993), *et-Tarih*, thk. Süheyl Zekkar, II, Beyrut.
- Halebî, A. (1970), *es-Siretü'l-Halebiyye*, c. I-III, Beyrut.
- Hamevi, Ş (1376/1955), *Mu'cemu'l-Büldan*, c. II, Beyrut.
- Hatiboğlu, M. (1978), "Hilafet'in Kureyşiliği", *AÜİFD*, XXIII, Ankara.
- İbn Manzur, E. (1994), *Lisânu'l-Arab*, c. I-XX, 1. Bsm, Beyrut 1994,
- İbn Asakir, (1995) *Târîhu Medînetu Dimaşk*, thk. Muhibbuddin Ebi Said Ömer, c. I,
Beyrut.
- İbnu'l-Arabî, E, *'Aridatu'l- Ahzevi bi- Şerhi Sahih-i Tirmizi*, c. I-XIII, y.y. , tsz.
- İbn Habib, E. *Kitabü'l-Muhabber*, nşr. İlse Lichtenstadater, Beyrut ts.
- İbn Hişam, E. (1955), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2. Bsm., Thk. Mustafa es-Sekka, y.y. ,
Mısır.
- İbrahim el- Ebyari (1955) *-Abdulhafız Şilbi*, Mısır.
- İmaduddin H. (1977), *Dirase fi's-Sirâ*, Beyrut.
- İbn Haldun, A (1971), *Tarihu İbn Haldun*, c. I-VIII, Beyrut.
- , *Târîhu 'l-Kitâbi'l-İber Divanı'l-Mübteda ve 'l-Ahbâr*, c. I, Beyrut 1992.
- İbn İshak, M (1981) , *es-Sire: Kitabu'l-Mebde've 'l-Meb'as ve 'l-Megazi*, thk.
Muhammed Hamidullah, Konya
- İbn Kayyim el-Cevzi, Ebu'l-Ferac, (1966) *el Vefa bi-Ahvali'l-Mustafa*, 1. Basım.
Thk. Mustafa Abdulvahid, c. I-II, Mısır.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihabu'd-Din Ahmed b. Hacer el-Akallani, (1987) *el-İsâbe fi
Temyîzi's-Sahâbe*, Kahire. 1328

- İbn Kesir, E (1966), *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*, c. I, Beyrut.
- İbn Mace, E. (1975), *Sünenü İbn Mace*, Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki, c. I-II, Beyrut 1982.
- İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. I-IX, Beyrut, ts.
- İbn Tulun, Ş. (1348), *İ'lamü's-Sailin an Kütübi Seyyidi'l-Mürselin*, c. I, Dımeşk 1348.
- İbnü'l-Cevzi, E. (1973), *Zâdü'l-Meâd*, c. I-IV, Beyrut.
- İbnü'l-Esir, (1966) *Üsdü'l-Ğabe*, c. I-VII, Beyrut.
- İbnü'l-Esir, (1965-1966), *el-Kâmil fi't-Târîh*, c. I-IX, Beyrut.
- Kalkaşandi, eş-Şeyh Ebu'l-Abbas Ahmed,(1331/1913) *Subhu'l-A'şâ*, I-XIV, Kahire,
- Kandehlevi, Muhammed Yusuf (1965),*Hayatu's-Sahabe*, 1. Bsm. , c. I-IV, Dimeşk.
- Kettani, Muhammed Abdülhay b. Abdülbekir, *et-Teratibü'l-İdariyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul 1990.
- Makrizi, Takıyudd-Din Amed b. Ali, *İmtâu'l-Esmâ*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Numeyisi, Beyrut 1999.
- Muhammed el-Münavi, (1356), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi' i s-Sağîr*, c. I-VI, Mısır.
- Müslim b. El- Haccac, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyri en- Nisaburi, *Sahihu Muslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, t.s; çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul 1988.
- M. Şeybani, Muhammed,(1241) *Siyerü'l- Kebir*, trc. Muhammed Munib Ayıntabi, c. I-II, İstanbul.
- Önkal A. (2012), *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*,19.bsm, Konya.
- Reckendorf, "Erkam", *İ A*, İstanbul 1988, c. IV.
- Saidi, Abdü'l-Müteal, (1989) *es-Siyasetü'l-İslamiyye fi Ahdi'n-Nübüvve*, Mısır,.
- Saka, Ş, (1979) *Kur'an-ı Kerim'de Da'vet Metodu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Semhudi, Nureddin Ali b. Ahmed el-Mısri, (1971) *Vefau'l-Vefa bi-Ahbari Dari'l-Mustafa*, c. I-IV, 2. Bsm. ,Beyrut.
- Serahsi, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, (1971-1972), *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, nşr. Selahaddin el-Müneccid, c. I-XXX, Kahire,.
- Siba'i, Mustafa, *Hız Muhammed ve Hayatı*, çev. Said Şimşek-Nezir Demircan, Ankara 1976.
- Sindi, E (1930), *Haşiyetu's-Suneni'n-Nesei*, Cz. I-IV, 1. Bsm, Beyrut.